Materiały i Sprawozdania
Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
Tom XIX
Rzeszów 1998

Agnieszka Kukułka

Drugi sezon wykopaliskowy na osadzie wczesnoneolitycznej w Gwoździcu, stan. 2, gm. Zakliczyn

Stanowisko nr 2 w Gwoździcu, gm. Zakliczyn położone jest na stoku niewielkiego garbu terenowego o ekspozycji południowo-wschodniej, którego kulminacja wynosi 329 m n.p.m. Odkryte zostało w 1989 r. podczas badań powierzchniowych prowadzonych w ramach AZP (autorzy badań: J. Okoński, A. Szpunar). Współrzędne stanowiska na obszarze (106–64) wynoszą x = 80 mm, y = 160 mm. W trakcie badań odkryto ślady rozoranych obiektów oraz materiał ceramiczny i nieliczne krzemienie z okresu wczesnego neolitu należące do kultury ceramiki wstęgowej rytej.

W 1996 roku Muzeum Okręgowe w Tarnowie podjęło zakrojone na niewielką skalę badania sondażowe, w wyniku których odkryto obiekt w typie jamy zasobowej oraz kilka mniejszych „obiektów" trudnych do interpretacji. Z jamy pochodził liczny materiał ceramiczny i krzemienny należący do najwcześniejszych faz KCWR. Pobrana z obiektu botaniczna próbka ziemi wykazała obecność ziaren pszenicy płaskurki, ślady stokłosy i dębu[1]. Po jesiennej orce stwierdzono na powierzchni stanowiska (bliżej kulminacji wzniesienia) dalsze rozorywane obiekty.

W 1997 r. podjęte zostały badania wykopaliskowe w ramach programu badań ratowniczych finansowanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Niestety, ze względu na długą wegetację upraw (rosnące na polach buraki), właściciele pól wyrazili zgodę na założenie wykopów tylko w miejscach zlokalizowanych obiektów. Nie było więc możliwości przeprowadzenia badań szerokopłaszczyznowych. Otworzono pięć wykopów o łącznej powierzchni 135 m². Natrafiono na 6 obiektów z dość licznym materiałem archeologicznym, głównie ceramiką i krzemieniami. Do nielicznych znalezisk kamiennych zaliczyć należy narzędzie w kształcie „kopyta szewskiego" zachowane w całości, oraz fragmenty dwóch innych zabytków tego typu. W trakcie badań z obiektów pobrane zostały botaniczne próbki ziemi[2]. W jednej z próbek odkryte zostały szczątki jabłka — najstarszego jak do tej pory znaleziska tego typu w Polsce. Materiał zabytkowy łączyć należy z kulturą ceramiki wstęgowej rytej.

MATERIAŁY

MATERIAŁY Z OBIEKTÓW

Obiekt 7 (ryc. 1)

Zarejestrowany pod warstwą orną na głębokości około 20 cm, wyraźnie zarysowany na tle żółtej calcowej gliny. Kształt trapezowaty, wymiary 280 × około 200 cm. Nie przebadany w całości ze względu na brak możliwości przekopania trawiastej miedzy. Zorientowany dłuższą osią po linii S–N. Miąższość średnio około 30 cm. Wypełnisko stanowiła popielato-szara, twarda, zbita ziemia przechodząca w ciemnopopielatą warstwę. Dno w profilu płaskie z niewielkim nieckowatym zagłębieniem. Obiekt w części przydennej rozwarstwiony na dwie mniejsze w przybliżeniu owalne jamy (7A i 7B). Z obiektu pochodzi 175 fragmentów naczyń w większości tzw. „grubej roboty" m.in. zdobionych ukośną listwą plastyczną (tabl. I, d), czy dołkami paznokciowymi (tabl. I, d, g) i kilka fragm. naczyń delikatnych w przewadze nie zdobionych, lub z ornamentem linii rytych (tabl. I, e). Nieliczny inwentarz krzemienny (19 szt.) stanowią gł. odłupki (12 szt.) poza tym łuski (3 egz.), i wióry (2 egz.), z narzędzi — wkładka żniwna i drapacz. Analiza pobranej z obiektu botanicznej próbki ziemi nie zawierała materiału roślinnego. Obiekt był zapewne rodzajem jamy gospodarczej o bliżej nieokreślonym charakterze.

Obiekt 8 (ryc. 2)

Owalna jama odkryta na poziomie 20 cm, o wymiarach 290 × × 230 cm, zorientowana dłuższą osią mniej więcej po linii E–W. Miąższość maksymalnie 85 cm. Jama w profilu nieckowata o płaskim dnie. Wypełnisko stanowiło kilka warstw — od góry — popielato-brązowa, zgliniona ziemia z grudkami polepy, kawałkami wę-

[1] Sprawozdanie z badań w 1996 roku zostało opublikowane w poprzednim tomie „Materiałów i Sprawozdań..." — por. A. Kukułka, *Badania sondażowe w Gwoździcu, stan. 2, gm. Zakliczyn, woj. tarnowskie*, „MSROA", t. 18, (1997), s. 161–168.

[2] Analizy próbek wykonane zostały przez p. dr Marię Lityńską-Zając z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie i p. mgr Aldonę Bieniek z Instytutu Botaniki z Krakowa.

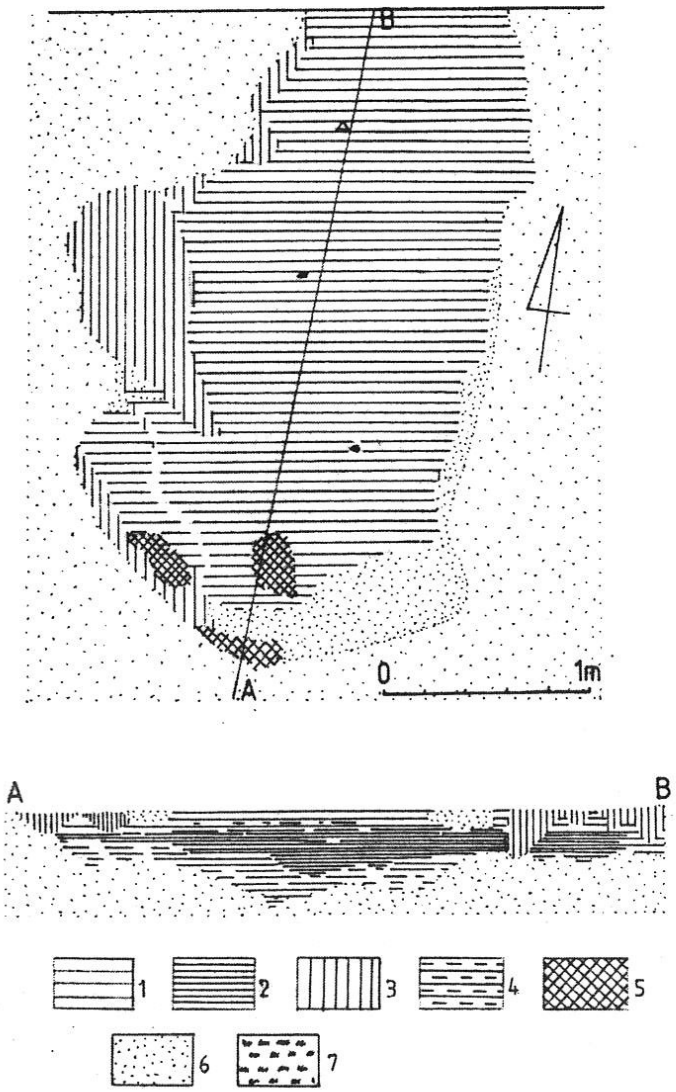

Ryc. 1. Obiekt 7, rzut na poziomie 30 cm i profil AB
Legenda: 1 – popielato-szara twarda ziemia, 2 – ciemnopopielata ziemia, 3 – jasnopopielata zgliniona ziemia, 4 – popielato-brązowa ziemia, 5 – warstwy spalenizny (lub pojedyncze węgle drzewne), 6 – żółta glina calcowa, 7 – polepa. (Legenda dotyczy wszystkich rysunków obiektów)

Abb. 1. Objekt 7; Niveau 30 cm; Profilschnitt AB
1 – hellgrauer Boden; 2 – dunkelgauer Boden; 3 – hellgrauer Boden mit Lehm; 4 – aschbrauner Boden; 5 – Verbrennungsschicht; 6 – orangen-gelblicher Lehm; 7 – Lehmwurfschicht

Рис. I. Объект 7, план на глубине 30 см ипрофиль AB
Условные обозначения:1 – пепельно-серая твердая земля, 2 – темно-пепельная земля, 3 – светло-пепельная глинистая земля, 4 – пепельно-бурая земля, 5 – слои гари (или единичные угольки), 6 – желтая материковая глина, 7 – обмазка (обозначения действительны для всех рисунков объектов)

gli drzewnych i soczewkami żółtej gliny, warstewka spalenizny i czarna tłusta ziemia w spągu. Z jamy pochodzi 31 grudek polepy, 198 fragmentów naczyń, w większości grubej roboty, a także ceramika delikatna zdobiona m.in. liniami rytymi w kształcie litery S (tabl. III, a), jeden brzeg czarki zdobiony był ornamentem nutowym (tabl. III, c) (w warstwie stropowej), fragmenty naczynia zdobionego guzkiem plastycznym i krótkimi pionowymi nacięciami na brzuścu (tabl. III, d). Materiał krzemienny stanowi 8 egzemplarzy: 4 wióry, 3 odłupki i przepalony przekłuwacz (tabl. IX, g).
W obiekcie znalezione zostało narzędzie kamienne w kształcie „kopyta szewskiego" (tabl. IX, f).
Botaniczna próbka ziemi zawierała dość zróżnicowany materiał roślinny — szczątki pszenicy płaskurki (*Triticum dicoccum*), płaskurki lub samopszy (*Triticum dicoccum vel monococcum*), stokłosy (*Bromus sp.*), komosy białej (*Chenopodium album*), rdestówki powojowatej (*Fallopia convolvulus*) oraz fragmenty jabłek z jabłoni dzikiej (*Malus sylvestris*) (duży fragment owocu ze śladem komory, 1 fragm. owocu z łupiną, 8 małych fragmentów owoców i 2 nasiona).
Obiekt 8 był prawdopodobnie jamą zasobową (w przydennej części znalezione zostały fragmenty dna grubościennego, masywnego naczynia grubej roboty).

Obiekt 9 (ryc. 2)
Niewielka owalna jama odkryta na poziomie 20 cm o wymiarach 70 × 90 cm, zorientowana dłuższą osią po linii mniej więcej E–W. Zlokalizowana w pobliżu obiektu 8. Miąższość zaledwie kilka centymetrów; o profilu nieregularnym, poprzecinanym śladami po korzeniach. Wypełnisko stanowiła popielato-brązowa, zgliniona ziemia z grudkami polepy i kawałkami węgli drzewnych. Z wypełniska pochodzą 2 skorupy z naczyń „grubej roboty".

Obiekt 10 (ryc. 3)
Podłużna o nieregularnych granicach jama zarejestrowana na poziomie około 20 cm, początkowo niezbyt czytelna, na tle żółtej, przewarstwionej szarościami gliny. Głębiej obiekt okazał się zespołem trzech osobnych jam (10A, 10A' i 10B). Wymiary obiektu 550 × 200 cm — (nie są to wymiary całości jamy ze względu na brak możliwości przebadania miedzy); zorientowany dłuższą osią po linii N–S, miąższość około 20 cm. W profilu jama nieckowata. Wypełnisko stanowiła popielato-szara, zbita ziemia z kawałeczkami węgli drzewnych. Z obiektu pochodzą 54 grudki polepy. Materiał zabytkowy stanowiło 196 fragmentów naczyń gł. grubej roboty (tabl. IV, i), fragmenty cienkościennych naczyń zdobionych ornamentem rytym (tabl. IV, d) także z punktami nutowymi (tabl. IV, e, g). Inwentarz krzemienny (32 okazy) zawierał głównie odłupki (17 egz.), fragmenty wiórów (8 egz.), 4 łuski i rdzeń (tabl. XI, a); z narzędzi wiertnik (tabl. X, g) i drapacz (tabl. XI, h).

Obiekt 10A (ryc. 3)
Uchwycony na poziomie około 40 cm, kształtem zbliżony do owalu o wymiarach 180 × 200 cm. Zorientowany dłuższą osią po linii N–S. Była to jama o miąższości około 120 cm, nie przebadana w całości ze względu na niedostępność miedzy. W profilu obiekt miał kształt nieckowaty o stromo biegnących w górę ściankach. Wypełnisko stanowiła popielato-szara twarda ziemia, poniżej ciemniejsza warstwa o większej miąższości z fragmentami węgli drzewnych oddzielona soczewkowatą warstwą żółtej gliny od miąższej warstwy czarnej, tłustej, miękkiej gliniastej ziemi. Z obiektu pochodziło 127 fragmentów ceramiki (m.in naczynia grubej roboty zdobione guzami plastycznymi — tabl. V, a, — i cienkościenne z ornamentem nutowym — tabl. V, d) i 31 krzemieni — głównie odłupki (18 egz.), a także wióry bądź ich fragmenty (5 egz.) oraz 3 łuski. Z narzędzi w jamie znaleziono 3 drapacze (tabl. XII, g, h, j), tłuczek kulisty (tabl. XI, a) i wkładkę sierpową. Z obiektu pochodzi też „odłupek" kamienny z widocznym fragmentem gładzenia pochodzący z siekiery lub „kopyta szewskiego".
Analiza botanicznej próbki ziemi pobranej z obiektu wykazała obecność komosy, prawdopodobniej białej, tasznika pospolitego (*cf. Capsella bursa pastoris*) i fragm. bliżej nieokreślonego drzewa szpilkowego *(Coniferae indet.)*.

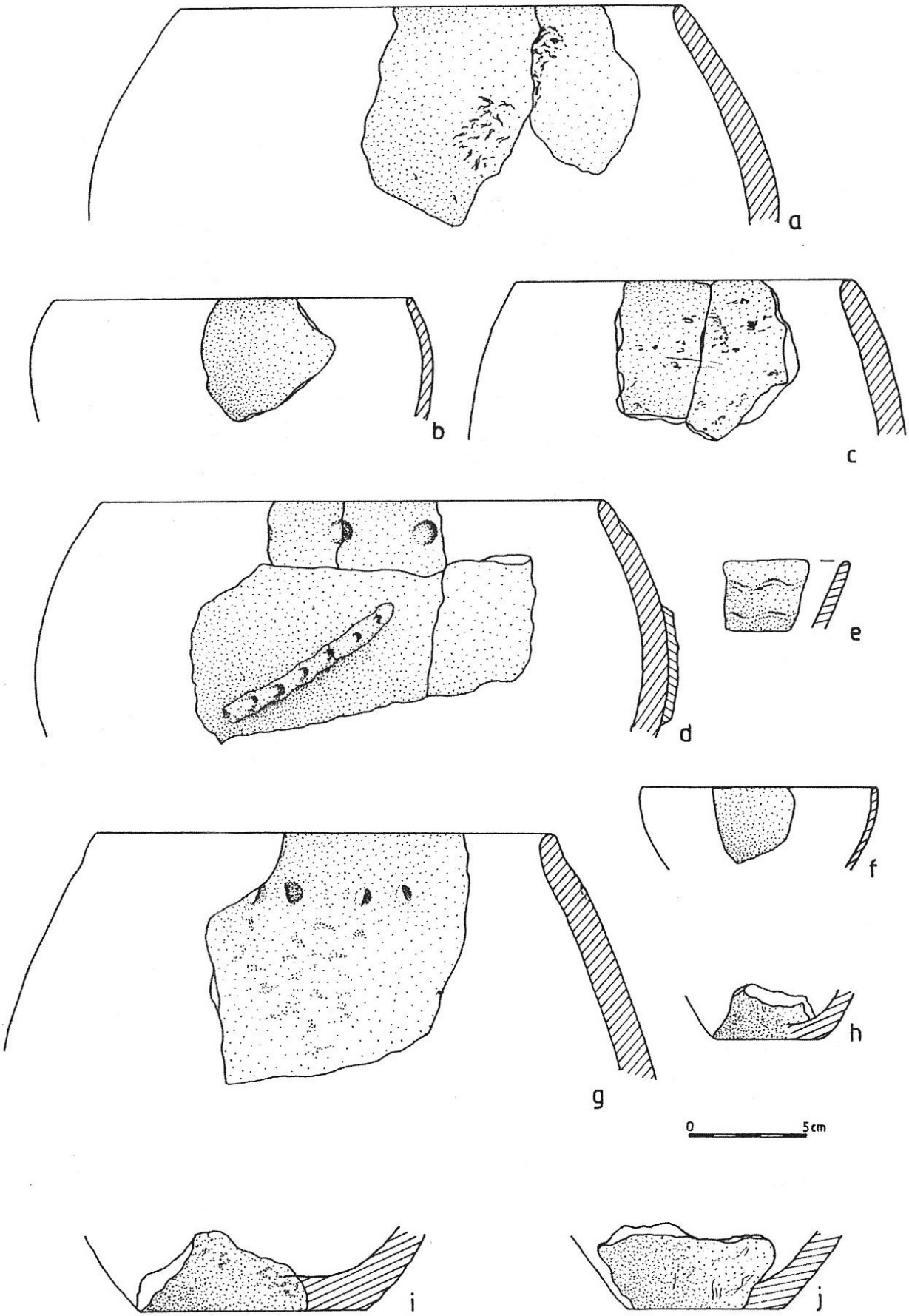

Tabl. I. Ceramika z ob.7; (wybór)
Taf. I. Keramik aus dem Objekt 7. (Auswahl)
Табл. I. Кераммка из об. 7; (выборка)

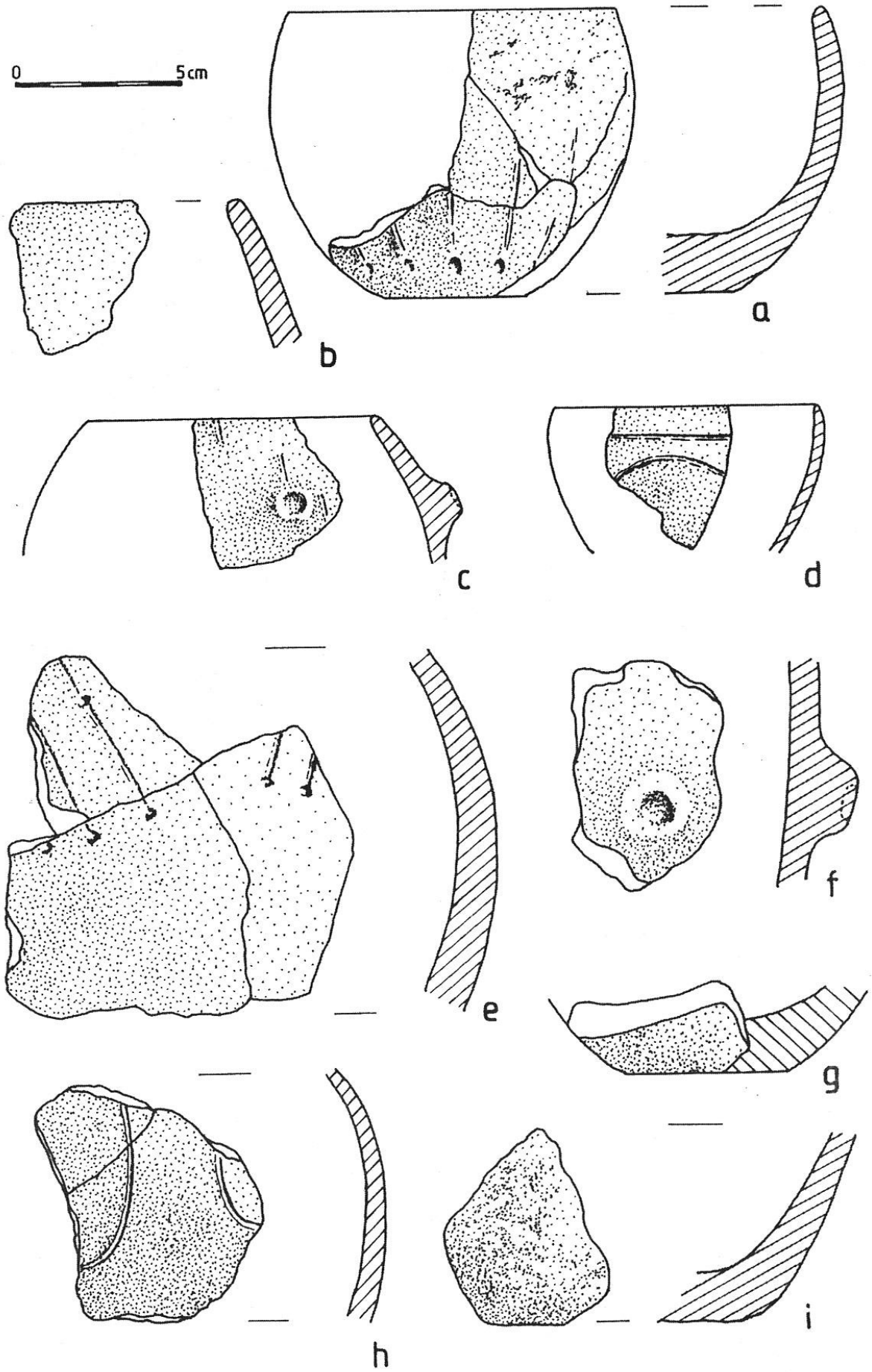

Tabl. II. Ceramika ze „skupiska" z odcinka V; (wybór)
Taf. II. Keramik aus dem Sektor V. (Auswahl)
Табл. II. Керамика из „скопления" на участке V; (выборка)

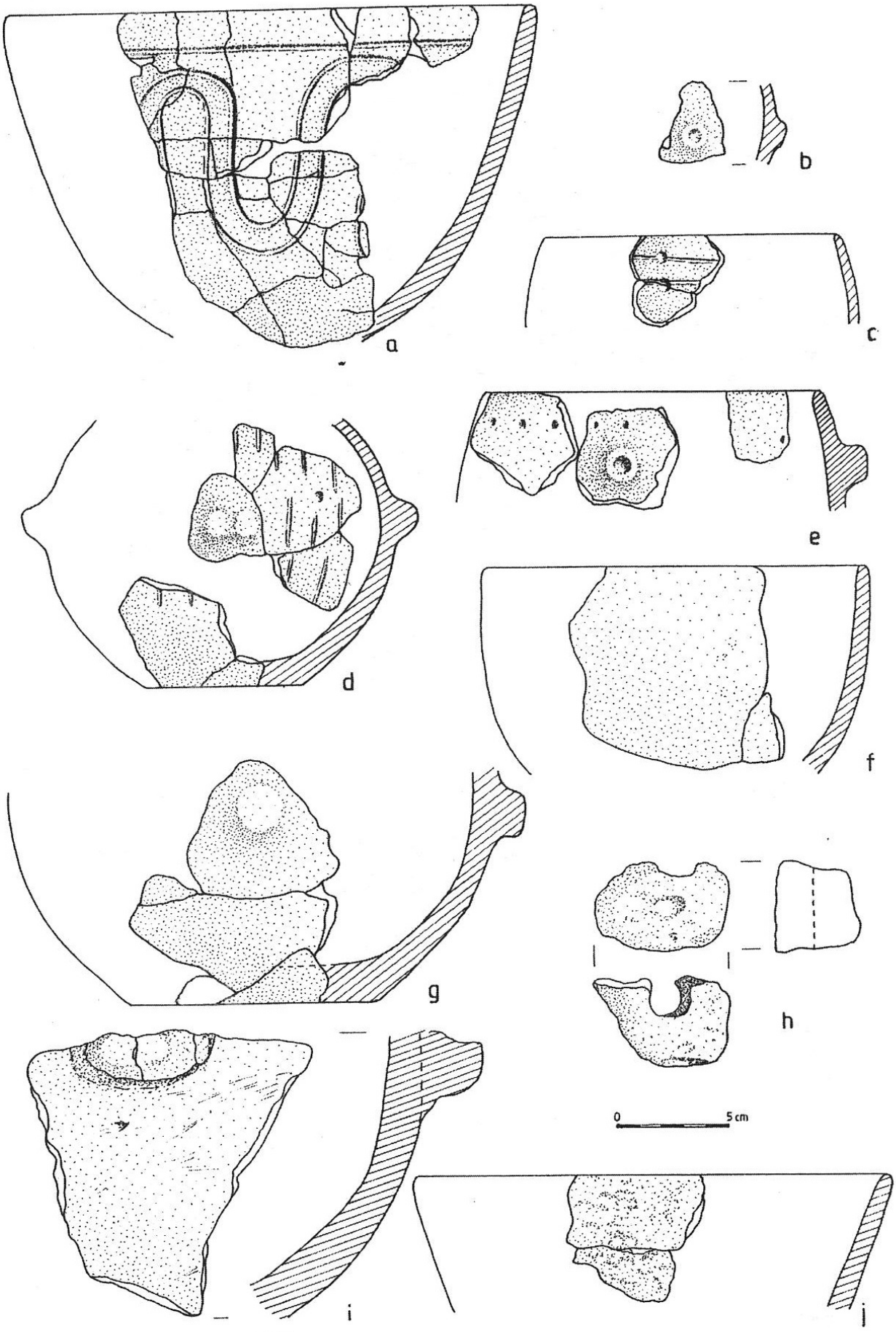

Tabl. III. Ceramika z ob. 8; (wybór)
Taf. III. Keramik aus dem Objekt 8. (Auswahl)
Табл. III. Керамика из об. 8; (выборка)

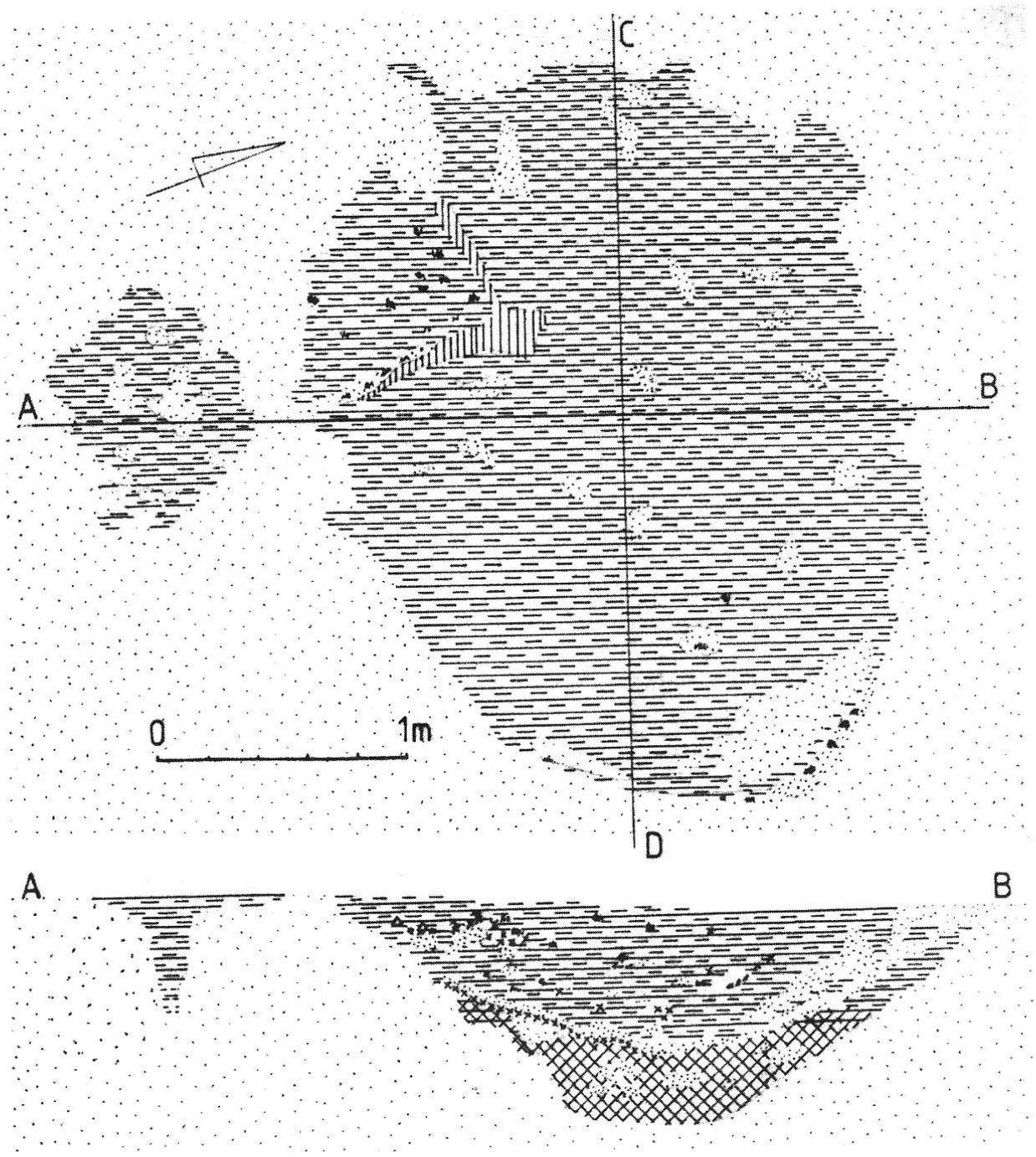

Ryc. 2. Obiekt 8 i 9 na poziomie 20 cm i profil AB obiektów
Abb. 2. Objekte 8 u. 9; Niveau 20 cm; Profilschnitt AB
Рис. 2. Объект 8 и 9 на уровне 20 см и профиль AB объектов

Obiekt 10A' (ryc. 3)
Odkryta na poziomie około 60 cm owalna jama o wymiarach 260 × 150 cm zorientowana dłuższą osią w kierunku N–S. Miąższość około 80 cm. Jama w profilu nieckowata — o jednej ściance idącej stromo, a drugiej łagodnie w górę. Wypełnisko stanowiła popielato-szara, twarda ziemia z węglami drzewnymi polepą i niewielką ilością przepalonych kości, poniżej przesycona spalenizną warstwa, przemieszana przy dnie z gliną calcową. Materiał ruchomy stanowiło 260 fragmentów naczyń głównie grubej roboty (tabl. V, f, g), a także ceramika delikatna m.in. zdobiona liniami rytymi często zakończonymi dołkami nutowymi (tabl. V, e, h, j). Z obiektu pochodzą też 62 krzemienie — głównie odłupki (32 egz.), fragmenty wiórów (9 egz.), 4 łuski oraz z form narzędziowych — 12 drapaczy, 2 wkładki sierpowe i przekłuwacz. Z jamy pochodzi też 5 grudek polepy i przepalony kamień.
Analiza botanicznej próbki ziemi wykazała obecność stokłosy i nieokreślonych drzew liściastych.

Obiekt 10B (ryc. 3)
Zarysował się na głębokości około 40 cm, w postaci w przybliżeniu owalnej jamy o wymiarach o 300 × 220 cm, zorientowanej dłuższą osią w kierunku N–E. Miąższość obiektu około 55 cm. Nieckowaty profil o ściankach łagodnie idących do góry. Wypełnisko stanowiła popielato-szara, twarda ziemia, poniżej ciemniejsza warstwa o więk-

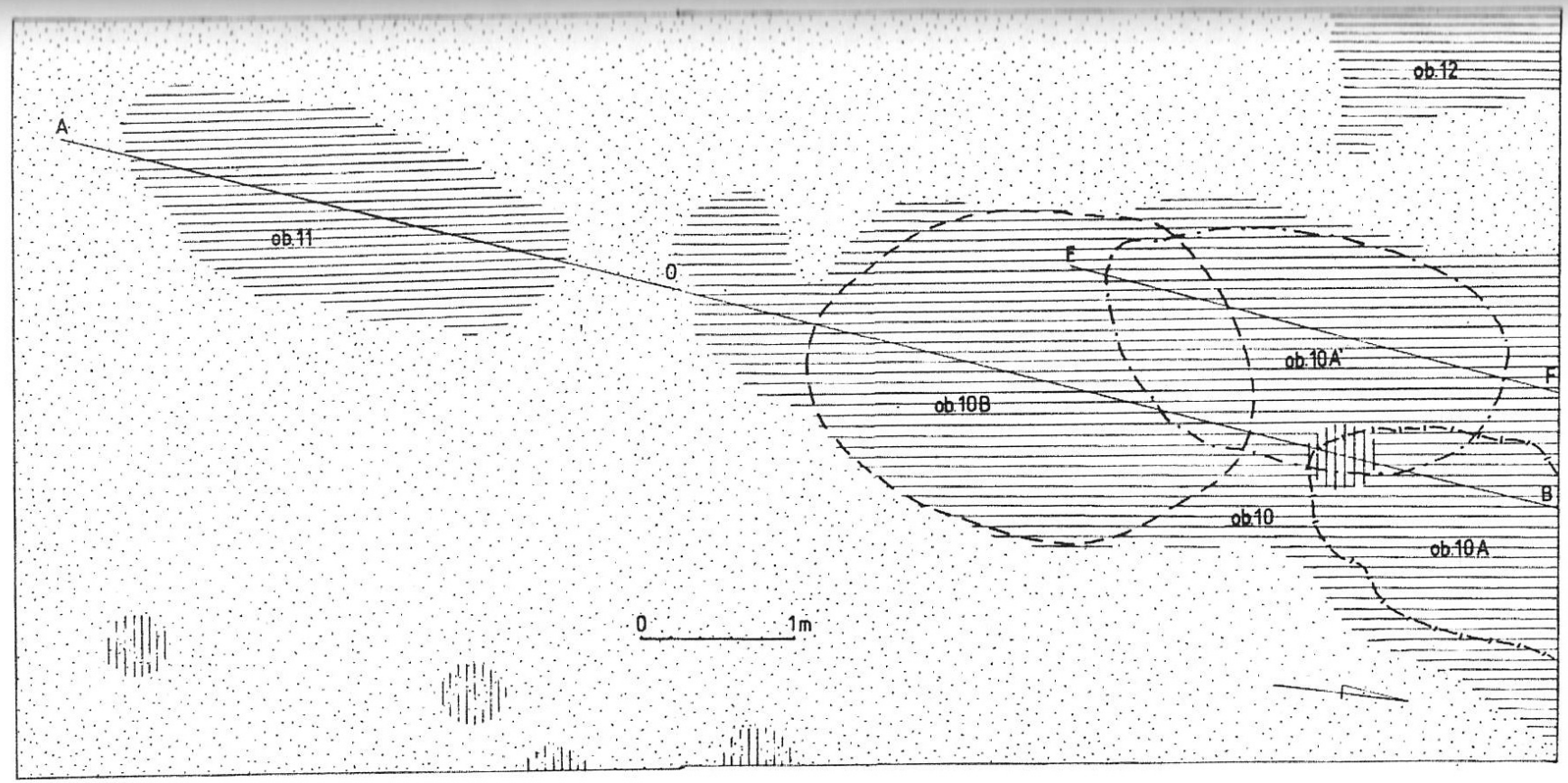

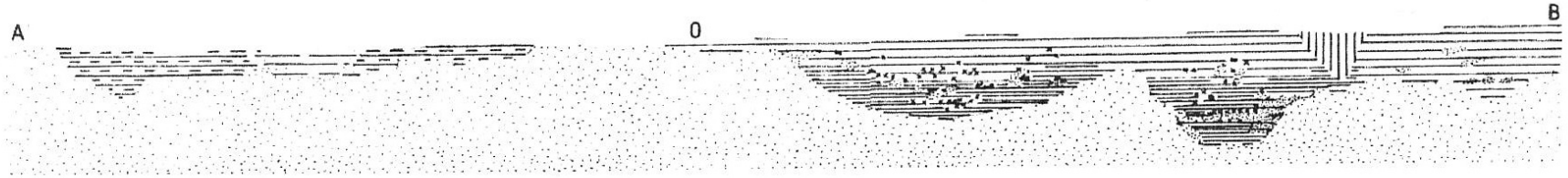

Ryc. 3. Odcinki VII i VIII — rzut obiektów 10, 11 i 12 i dołków posłupowych (?) na poziomie ok. 35 cm; ob. l0A — poziom 50 cm, ob. 10A' — poziom 60 cm, ob. 10B — 40 cm i profile AB i EF obiektów

Abb. 3. Sektoren VII u. VIII; Niveau ca. 35 cm; Objekte 10–12 und Pfostenlöcher. Profilschnitte AB u. EF

Рис. 3. Участки VII и VIII — план объектов 10, 11, 12 и столбовых (?) ям на глубине ок. 35 см; об. 10А — глубина 50 см, об. 10А' — глубина 60 см, об. 10В — глубина 40 см и профили АВ и EF объектов

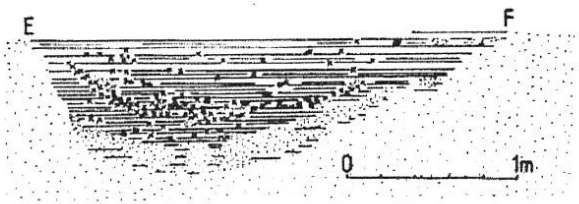

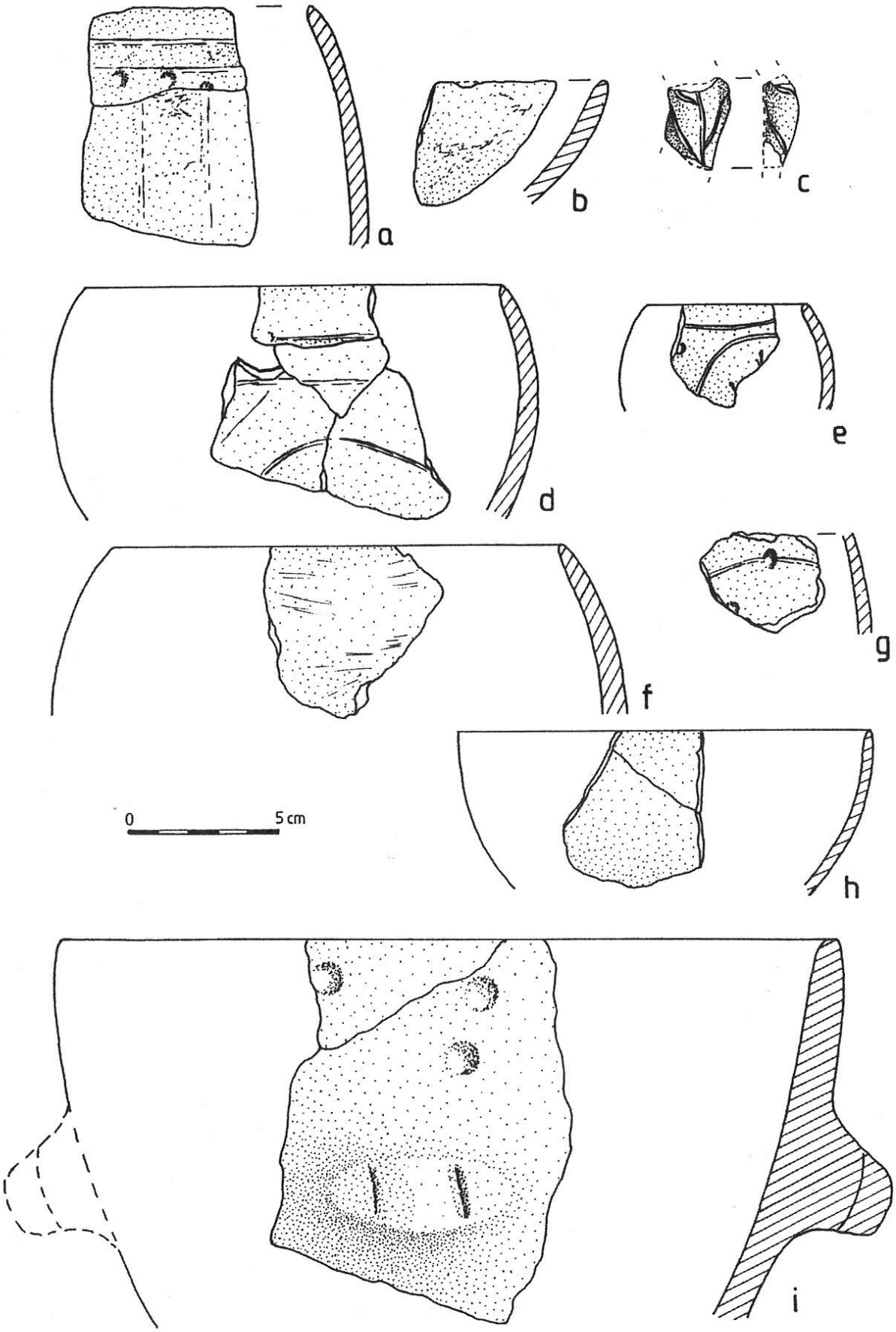

Tabl. IV. Ceramika z odcinka VII; (wybór), warstwa orna a–c, ob.10: d–i
Taf. IV. Keramik aus dem Sektor VII. (Auswahl). a–c — Humusschicht; d–i — Objekt 10
Табл. IV. Керамика с участка УII; (выборка), пахотный слой a–c; об. 10: d–i

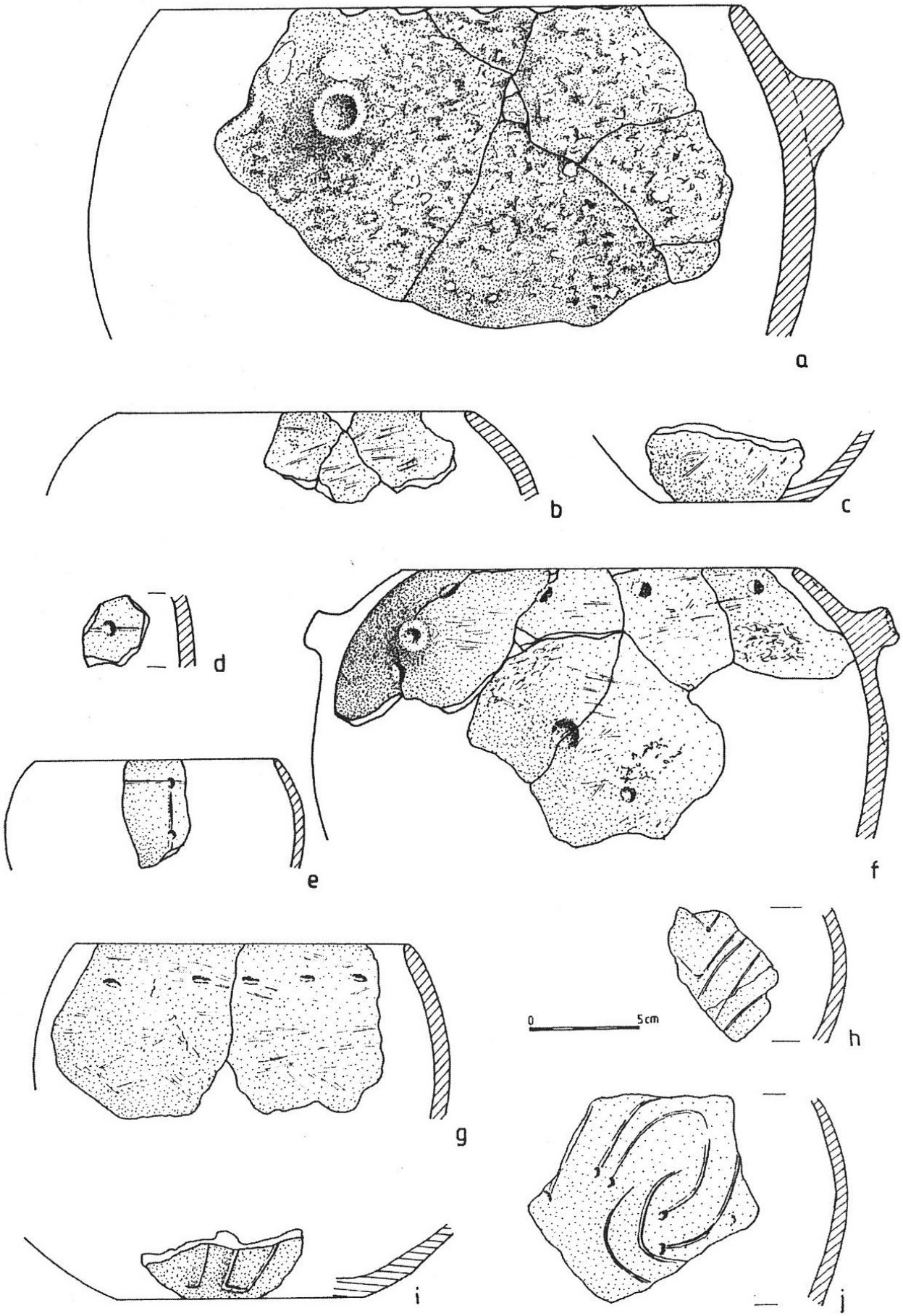

Tabl. V. Ceramika z ob. 10A (wybór) a–d; — ob. 10A' e–j
Taf. V. a–d — Keramik aus dem Objekt 10A; e–j — Objekt 10' (Auswahl)
Табл. V. Керамика из об. 10 A (выборка) a-d; об. 10 A' e–i

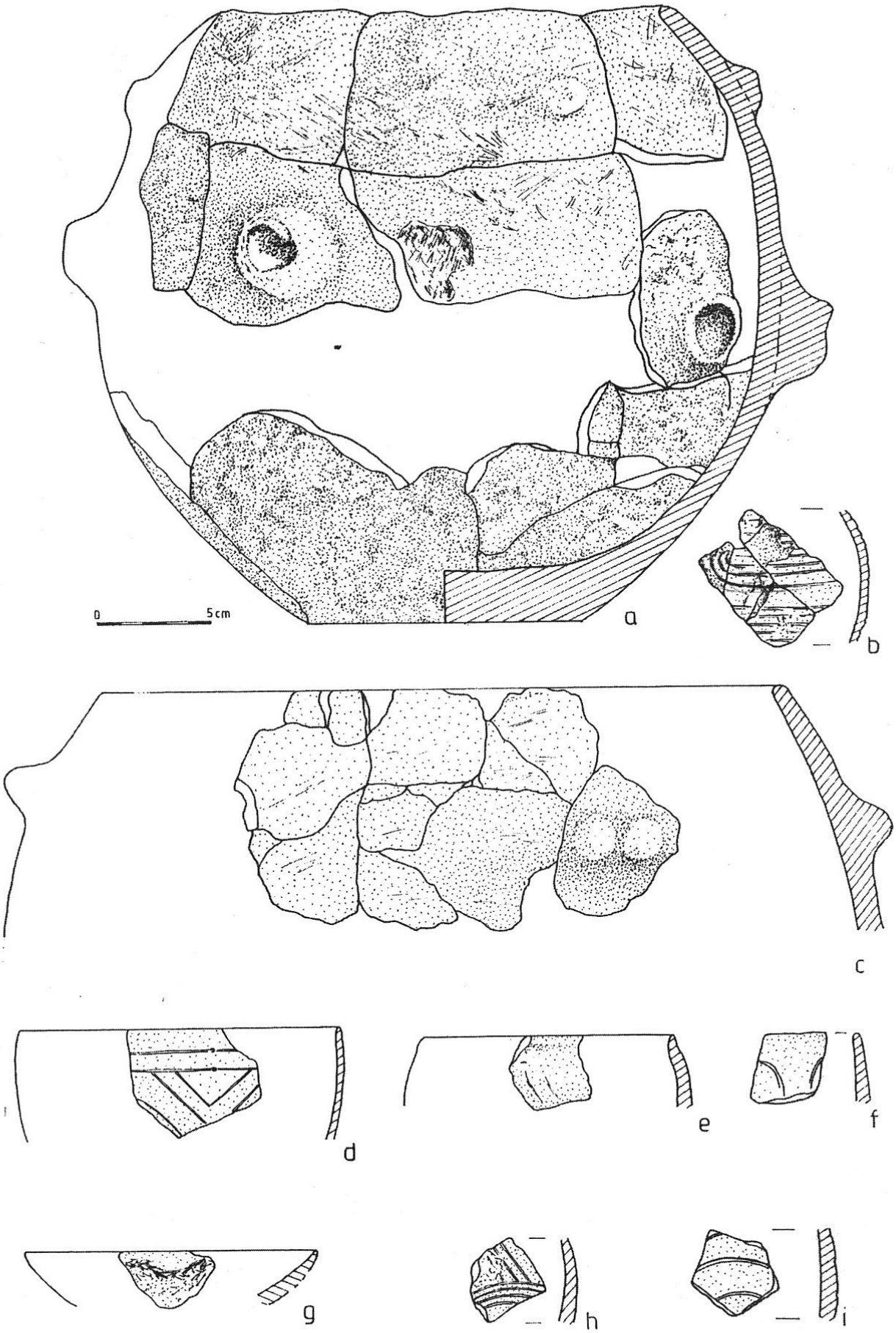

Tabl. VI. Ceramika z ob.10B; (wybór)
Taf. VI. Keramik aus dem Objekt 10B. (Auswahl) Keramik aus dem Objekt 7. (Auswahl)
Табл. VI. Керамика из об. 10 B (выборка)

szej miąższości z węglami drzewnymi, fragmentami polepy i drobnymi łuseczkami krzemiennymi. Z obiektu pochodzi 6 przepalonych kamieni. Liczny materiał zabytkowy stanowiła ceramika, krzemienie i nieliczne przedmioty z kamienia. Wśród 324 fragmentów ceramiki, większość należała do naczyń grubej roboty (tabl. VI, a, c). Reszta — naczynia delikatne zdobione były ornamentem linii rytych, niekiedy wzbogaconych o punkty nutowe (tabl. VI, d). Dwa fragmenty naczyń zdobionych gęstymi liniami rytymi były zapewne importami ze środowiska kultury bukowogórskiej (tabl. VI, b) lub w przypadku drugiej może z grupy Tiszadob (tabl. VI, h). W obiekcie znaleziono 151 krzemieni z czego 82 odłupki, 24 wióry, 24 łusek, rdzeń, a także narzędzia: 11 drapaczy (tabl. XV, a–i), 6 wkładek żniwnych (w tym jedna na półtylczaku — tabl. XV, j), 1 połtylczak i 1 przekłuwacz (tabl. XV, k). Z jamy pochodzi także fragm. „kopyta szewskiego" (nie zachowana część z ostrzem), oraz 2 „odłupki" kamienne ze śladami gładzenia. Być może obiekt 10B związany był z obróbką krzemienia, o czym świadczyć mogłyby znajdowane w wypełnisku liczne drobniutkie odpryski krzemienne, a także znaczna ilość półproduktów i gotowych wyrobów.
Analiza botanicznej próbki ziemi wykazała obecność w obiekcie komosy, dębu (*Quercus sp.*) i wiązu (*Ulmus sp.*).

Obiekt 11 (ryc. 3)
Odkryta na poziomie około 25 cm jama o kształcie wydłużonego owalu, o wymiarach 320 × 140 cm, zorientowany dłuższą osią w kierunku NE–SW. Obiekt o nieznacznej miąższości (około 30 cm) miał płaskie dno o nierównych „poszarpanych" granicach. Wypełnisko stanowiła popielato-brązowa ziemia z węglami drzewnymi, ze śladami po korzeniach i wodzie. W obiekcie wystąpił nieliczny materiał ceramiczny i krzemienny. Z 23 fragmentów ceramiki prawie wszystkie pochodzą z naczyń tzw. grubej roboty. Z jamy pochodzi też 20 krzemieni — 9 odłupków, 5 wiórów, 2 łuski. Z narzędzi znaleziono tylko 3 drapacze (w tym 1 wkładka żniwna) (tabl. XVI, j–l). Obiekt 11 był niewielką stosunkowo płytką jamą związaną być może z zespołem jam (ob. 10, 10A, A' i B).

Obiekt 12 (ryc. 3)
Niewielka, wchodząca w profil jama o nieregularnym kształcie odkryta na poziomie około 35 cm. Wymiary 80 × 70 cm, miąższość około 20 cm, w profilu nieckowata o stromo biegnących ściankach. Wypełnisko stanowiła brązowo-popielata ziemia. W przebadanej części obiektu znalazły się jedynie 2 odłupki krzemienne i skorupa.

Materiały spoza obiektów
Ze względu na znaczny stopień zniszczenia stanowiska spowodowany zarówno erozją jak i działalnością człowieka brak jest na stanowisku w Gwoździcu warstwy kulturowej. Zabytki ruchome nie pochodzące z obiektów związane są w zasadzie wyłącznie z warstwą orną i strefą przemieszania na styku humusu i żółtej gliny calcowej, lub z zagłębieniami terenu, do których spłynął materiał.

Odcinek IV
Materiał zabytkowy wystąpił w warstwie ornej (0–20 cm), lub nielicznie bezpośrednio pod nią, poza obiektem 7. Znaleziono 45 fragmentów ceramiki, głównie z naczyń grubej roboty oraz 1 fragment wióra krzemiennego.

Odcinek V
W wykopie nie natrafiono na obiekt. Materiał zabytkowy występował w warstwie ornej oraz pod nią przy profilu N odcinka tworząc rodzaj skupiska skorup. Ceramika zalegała mniej więcej do głębokości 50 cm na niewielkiej przestrzeni w luźniejszej nieco w porównaniu z gliną calcową ziemi, nie dającą się jednak odróżnić kolorystycznie. Być może było to naturalne zagłębienie w ziemi, do którego spłynął materiał z wyższych partii osady. „Skupisko" nie zostało przebadane w całości ze względu na niedostępność miedzy. Z odcinka V (głównie ze strefy przy profilu N) pochodzi 70 fragmentów ceramicznych m.in. skorupy naczyń delikatnych zdobionych ornamentem rytym z dołkami nutowymi (tabl. II, a, e), 2 łuski krzemienne oraz fragm. kamiennej siekierki („kopyta szewskiego"?).

Odcinek VI
Najbardziej wysunięty na północ ze wszystkich założonych w sezonie 1997 wykopów. Na odcinku tym znajdował się obiekt 8 i 9. Z humusu poza obiektami pochodzi nieliczny materiał zabytkowy — 8 skorup naczyń i 1 odłupek krzemienny.

Odcinek VII
Założony został najbliżej kulminacji wzniesienia. W warstwie humusu i w strefie przemieszania bezpośrednio pod warstwą orną wystąpił liczny materiał ceramiczny i krzemienny pochodzący z rozorywanych obiektów (większość zabytków zalegała nad obiektami). Znaleziono 175 fragmentów ceramiki grubej roboty i cienkościennej zdobionej m.in. ornamentem nutowym (tabl. IV, a) oraz 1 fragm. prawdopodobnie plastyki figuralnej (tabl. IV, c), 24 zabytki krzemienne — 16 odłupków, 4 wióry, fragm. przekłuwacza (tabl. X, h), rdzeń, tłuczek (tabl. X, a) i fragm. drapacza (tabl. X, g).

Odcinek VIII
Stanowiący kontynuację odcinka VII w kiierunku południowym. Oprócz obiektu 11, na odcinku tym wystąpiły 3 niewielkie w przybliżeniu okrągłe zaciemnienia biegnące prawie w jednej linii, równolegle do dłuższego boku obiektu 11. Niestety niewielka miąższość zaciemnień (zniknęły po grubszym plancie wykonanym po silnym deszczu) nie pozwoliła uchwycić ich profili. Z kształtu i rozmieszczenia plam można jednak przypuszczać, że były to pozostałości po dołkach posłupowych. W zaciemnieniach nie wystąpił materiał zabytkowy. Z pozostałej części odcinka VIII — głównie z warstwy ornej pochodziło 108 fragmentów naczyń, prawie wyłącznie grubej roboty, oraz 15 krzemieni, z tego 3 wióry, 7 odłupków, 2 łuski, rdzeń szczątkowy i 2 wkładki żniwne (w tym jedna na półtylczaku).

ANALIZA MATERIAŁU

Ceramika

Wśród materiału zabytkowego pochodzącego z badań 1997 r., najliczniej reprezentowana jest ceramika. Spośród 1734 fragmentów, 1328 (czyli około 76,6%) pochodzi z obiektów, pozostałe 406 skorup znalezionych zostało głównie w warstwie ornej.
Wstępnie można tu zastosować tradycyjny podział ceramiki na dwie zasadnicze grupy: delikatną i „grubej roboty".

Ceramika grubej roboty — stanowi zdecydowaną większość wśród pozyskanych w trakcie badań skorup. Naczynia tego typu wykonane były z tłustej gliny schudzonej domieszką organiczną (sieczka także zbożowa) z dodatkiem kawałków gliny (tłuczone skorupy). W nielicznych przypadkach w domieszce nieznaczny udział miał tłuczeń mineralny. Powierzchnia naczyń opracowana była niezbyt starannie, na zachowanych lepiej fragmentach widać ślady wygładzania (np. palcami) czy obmazywania wiechciem (przeważnie dotyczy-

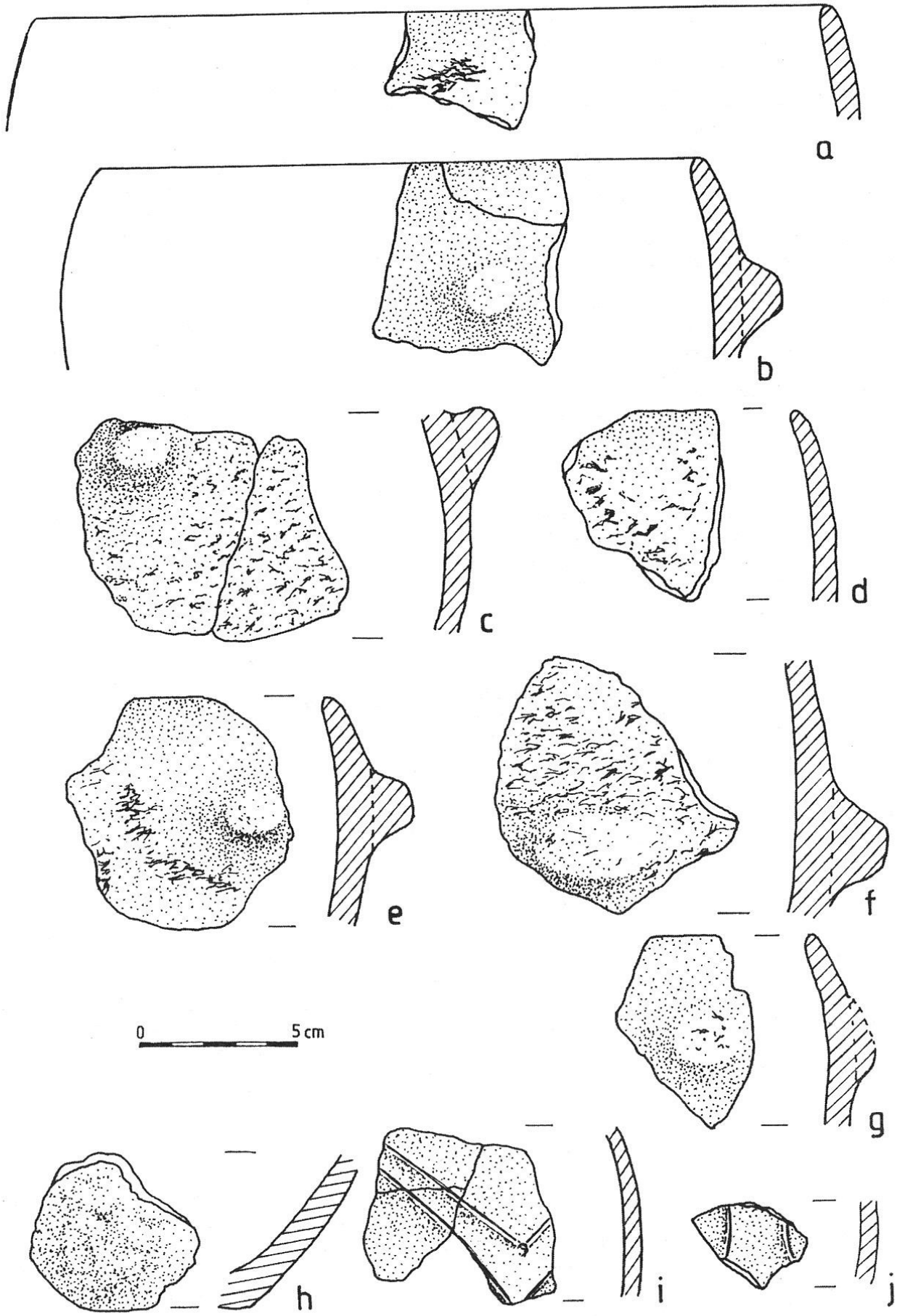

Tabl. VII. Ceramika z ob. 11; (wybór)
Taf. VII. Keramik aus dem Objekt 11. (Auswahl)
Табл. VII. Керамика из об. 11; (выборка)

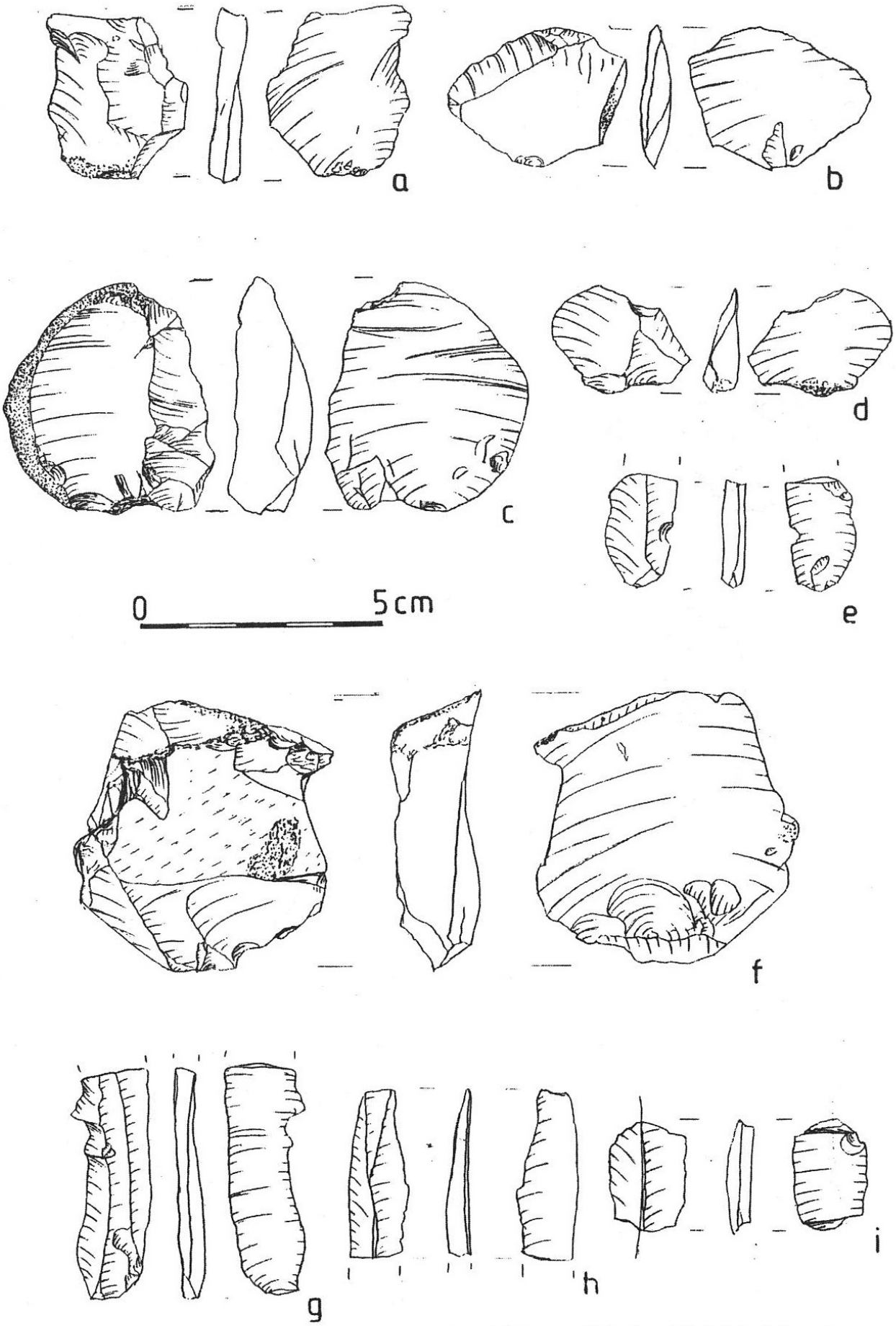

Tabl. VIII. Inwentarz krzemienny z ob.7 (wybór); odłupki (a–d, f) fragm. wiórów (e, g, h,) wkładka żniwna: i
Taf. VIII. Silexfunde aus dem Objekt 7. (Auswahl)
Табл. VIII. Кремневый инвентарь из об. 7 (выборка); отщепы (a–d, f), фрагменты ножевидных пластин (e, g, h), вкладыш серпа: i

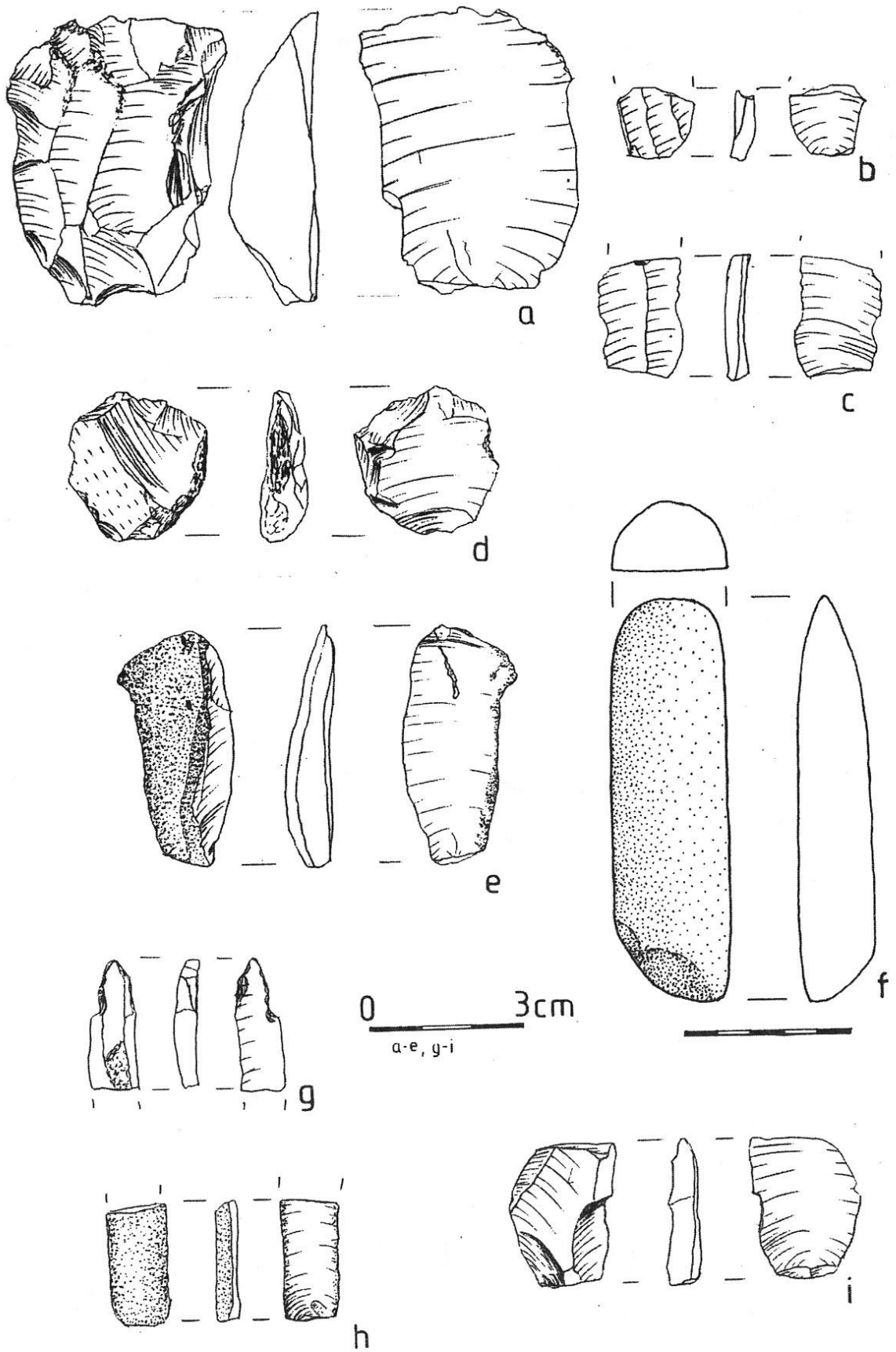

Tabl. IX. Inwentarz krzemienny z obiektu 8 (wybór); odłupki (a–d, i), fragm. wiórów (e, h), wiertnik — g, rdzeń — a, kamienna „siekierka" w kształcie „kopyta szewskiego"

Taf. IX. Silex- und Steinfunde aus dem Objekt 8. (Auswahl)

Табл. IX. Кремневый инвентарь из об. 8 (выборка); отщепы (a–d, i), фрагменты ножевидных пластин (e, h), сверло — g, нуклеус — a, каменный топорик в виде „сапожной колодки"

lo to strony wewnętrznej naczyń) w różnych kierunkach, z reguły jednak na ukos i w poprzek naczynia. Skorupy mają barwę pomarańczową, wypalone były słabo bądź bardzo słabo (niektóre fragmenty kruszą się i łuszczą przy delikatnym nawet dotknięciu) w atmosferze utleniającej. Naczynia należące do tej kategorii były dość duże o grubości ścianek od około 0,8 do 1,3 cm. I średnicy wylewów od 16 do 26 cm (średnio 18 cm). Fragmenty pochodziły w większości z naczyń w formie wycinka kuli o średnicy wylewu mniejszej niż największa wydętość brzuśca (tabl. I, a, c; V, a, f, g; VI, a, c; VII, a, b). W nielicznych przypadkach skorupy należały do form szerokootworowych (tabl. IV, i). Zachowane dna naczyń są płaskie, dość dobrze wyodrębnione (tabl. III, g). Naczynia te (na ile można to określić z niewielkich czasem ułamków) nie miały zdobienia, bądź posiadały ornament plastyczny. Przeważnie w postaci różnego rodzaju guzków i dołków paznokciowych. Elementy takiej ornamentyki występowały oddzielnie lub w połączeniu. Dołki palcowe lub paznokciowe przeważnie umieszczane były poniżej wylewu naczynia, w rzędzie równoległym do krawędzi (tabl. I, d; III, e; V, f, g), niekiedy rząd taki tworzyły grupy po 2 dołki umieszczone ukośnie względem siebie (tabl. I, g). W kilku przypadkach dołeczki znajdowały się jeszcze dodatkowo na brzuścu (tabl. IV, i; V, f). Często spotykanym rodzajem zdobienia były guzki plastyczne. Przeważnie były to guzki z wciśniętym wierzchołkiem (tabl. II, c, f; III, b, e; V, a, f; VI, a). Mniej licznie reprezentowane są fragmenty z pełnymi guzkami pojedynczymi (tabl. III, g; VII, b, c, e, g) lub podwójnymi (tabl. III, d; VI, c). W kilku przypadkach guzki pojedyncze miały formę wydłużonego wałeczka (tabl. III, i; VII, f). Jeden okaz posiadał wydłużony guzek zdobiony dodatkowo dwoma pionowymi karbami (tabl. IV, i). Na podstawie analizy zniszczonych fragmentów można odtworzyć sposób umieszczania niektórych guzków na naczyniach. Wilgotna jeszcze powierzchnia garnka szczypana była dwoma palcami w ten sposób, że w miejscu nacisku palców tworzyły się zagłębienia, pomiędzy którymi powstawała wąska, pionowa listewka gliny. Na tak przygotowane miejsce (być może po lekkim podsuszeniu naczynia) nalepiana była grudka masy ceramicznej formowana w guzek, którego boki następnie wygładzane były tak, że tworzyły jednolitą powierzchnię z brzuścem.

Innym rodzajem zdobienia naczyń grubej roboty były listwy plastyczne z wyciśniętymi dołkami palcowymi. W Gwoździcu w opisywanym sezonie znaleziony został tylko jeden egzemplarz z listwą nalepioną ukośnie na brzuścu (tabl. I, d).

Inny okaz — fragm. dużego naczynia z guzkiem zdobiony był na krawędzi karbowaniem (tabl. V, a).

Wśród naczyń grubej roboty znalezionych w Gwoździcu w 1997 r. dominują formy naczyń w kształcie wycinka kuli. Sporadycznie występowały inne np. szerokootworowe (tabl. IV, i).

Ceramika delikatna — stanowi mniejszy procent wśród znalezionych skorup. Naczynia tego typu wykonane były z tłustej, dobrze wyrobionej gliny z domieszką tłuczonych skorup (grudek gliny?), drobnych fragmentów organicznych w nielicznych przypadkach w masie ceramicznej znajdował się drobny tłuczeń mineralny. W masie ceramicznej kilku skorup brak jest widocznej domieszki, jedynie miałki piasek (być może przymieszka w glinie). Powierzchnia części naczyń niestety nie zachowała się, w innych przypadkach widoczne jest staranne opracowanie zarówno zewnętrznej jak i wewnętrznej strony naczyń. Powierzchnie były gładzone, niektóre nawet wybłyszczone. Wypał naczyń należących do omawianej grupy był dobry. Barwa — popielata, żółtawa, bądź prawie czarna. Grubości ścianek wahały się od 0,3 do 0,6 cm (najwięcej skorup ma grubość około 0,5 cm). Przeważnie ścieniały się w kierunku wylewu. Oprócz naczyń pozbawionych zdobienia (tabl. I, b, f; III, j; IV, h), znaczna część skorup posiadała ornament w postaci różnego rodzaju linii rytych, niekiedy wzbogaconych o punkty nutowe. Ryte rowki były w przeważającej większości wąskie, płytkie lub głębokie.

Do najczęściej stosowanych wątków należały łukowate linie ryte (tabl. II, h; IV, g; VI, f), linie łukowate zachodzące za siebie (tabl. V, j). Często łuki umieszczone na brzuścu oddzielone były od krawędzi prostą linią poziomą (tabl. II, d; III, a; IV, d, e) lub taki sam układ występował z prostymi liniami pionowymi (tabl. IV, a; V, e; VI, d). Na kilku okazach wystąpił motyw wsuwanych w siebie kątów (tabl. V, h; VI, d; VII, i). W jednym przypadku ornament stanowiły równolegle względem krawędzi faliste linie ryte. Dwa okazy reprezentują nieco odmienny typ ornamentyki — gęste, równoległe linie (tabl. VI, b) (import ze strefy kultury bukowogórskiej?) oraz fragment z dwoma grupami poczwórnych linii rytych łukowatych i prostych, ułożonych ukośnie względem siebie (tabl. VI, h) — (być może import bukowogórski lub ze środowiska grupy Tiszadob).

Dołki nutowe występujące na części znalezionych skorup umieszczane były z reguły niezbyt gęsto i najczęściej stanowiły zakończenie linii (tabl. II, a; IV, a; V, h, j; VII, i). Niekiedy punkty nutowe występowały na liniach rytych (tabl. II, e; IV, g; V, d; VI, d).

W dwóch przypadkach na powierzchni naczyń wystąpił ornament łączony; oprócz guzków plastycznych naczynia zdobione były na brzuścu pionowymi bądź lekko ukośnymi dość głębokimi nacięciami (tabl. II, c; III, d).

Wśród form naczyń należących do ceramiki delikatnej widać większe zróżnicowanie w porównaniu z ceramiką grubej roboty. Najczęściej spotykaną formą były czarki w kształcie wycinka kuli ze średnicą otworu mniejszą (tabl. I, b; III c, d; IV, d, e; V, e; VI, e) lub większą od największej wydętości brzuśca (tabl. II, d; III, f; VI, d). Wystąpiły też formy misowate, szerokootworowe dość głębokie (tabl. III, a) i małe płytkie miseczki (tabl. I, f; IV, b, h; VI, g).

Wielkość naczyń delikatnych była różna — generalnie były one mniejsze od naczyń grubej roboty. Do największych okazów zalicza się głęboka misa szerokootworowa z obiektu 8 (tabl. III, a) o średnicy wylewu 24 cm i wysokości około 15,3 cm. Do najmniejszych należy miniaturowa czarka o średn. wylewu 5,5 cm (tabl. IV, e) i miseczka o średn. wylewu 8,4 cm i dna 3,3 cm.

Z warstwy ornej odcinka VII (nad obiektem 10) pochodzi fragment ceramiki nie będący częścią naczynia (tabl. IV, c). Fragment jest z trzech stron uszkodzony. Zachowaną po-

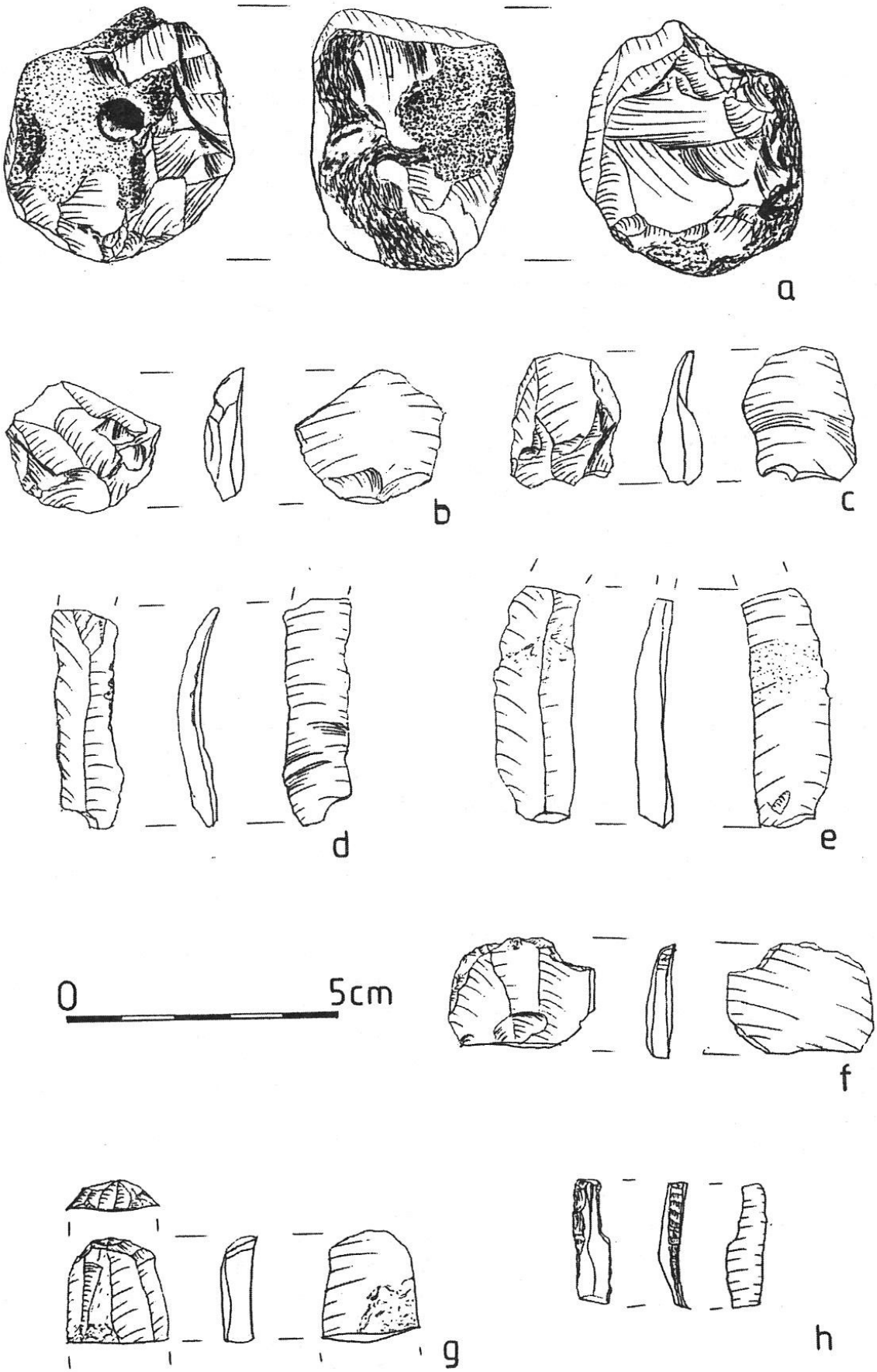

Tabl. X Inwentarz krzemienny z odc. VII (wybór); warstwa orna — tłuczek na rdzeniu — a, fragm. wiórów — d, e, odłupki — b, c, drapacze — f, g, fragm. przekłuwacza — h

Taf. X. Silexfunde aus dem Sektor VII. (Auswahl)

Табл. X. Кремневый инвентарь с участка VII (выборка); пахотный слой-отбойник на нуклеусе-а, фрагменты ножевидных пластин — d, e, отщепы: b, c, скребки: — f, g, фрагмент проколки — h

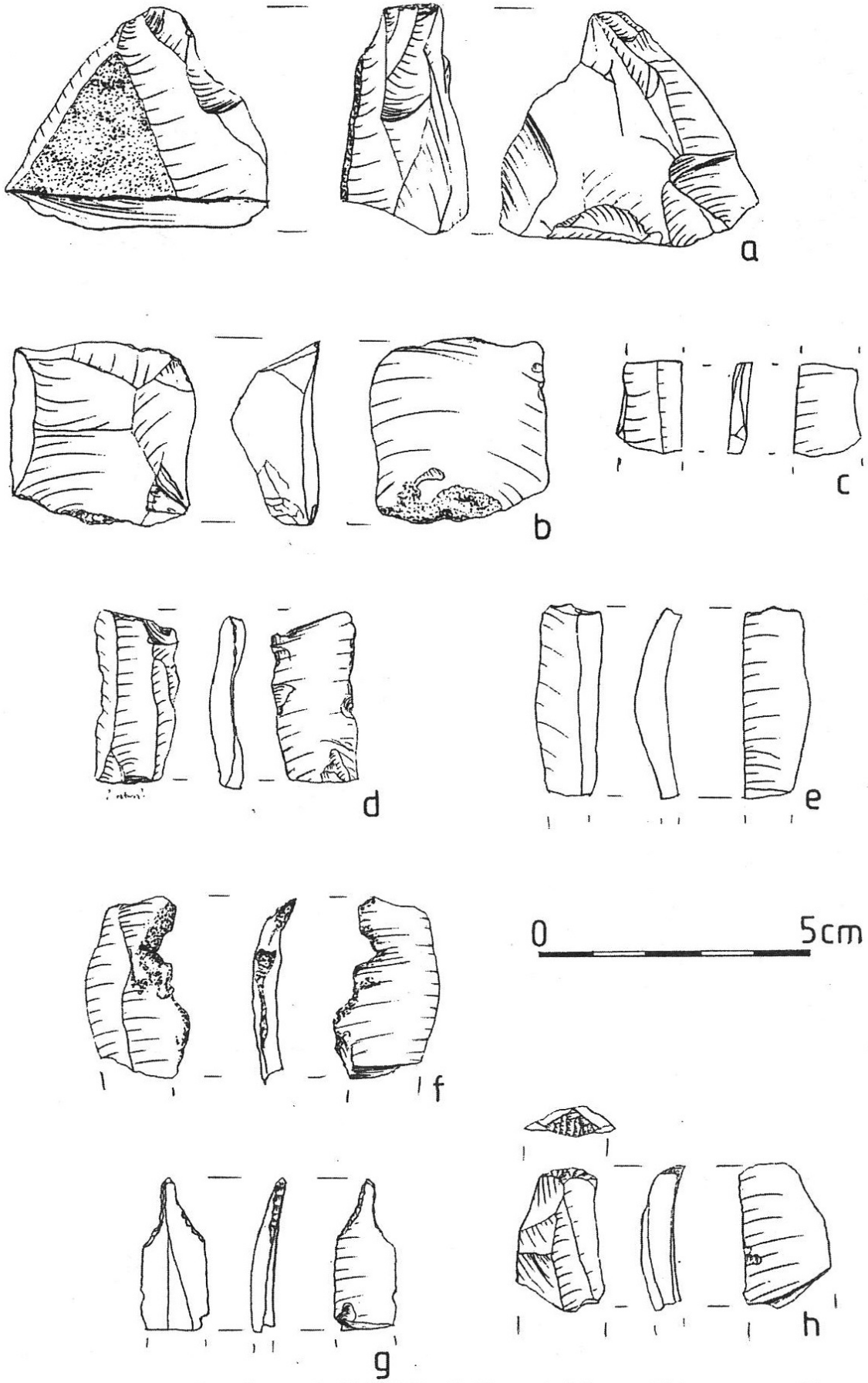

Tabl. XI. Inwentarz krzemienny z ob. 10 (wybór), odłupki — a, b, f, fragm. wiórów — c–e, przekłuwacz — g, drapacz — h

Taf. XI. Silexfunde aus dem Objekt 10. (Auswahl)

Табл. XI. Кремневый инвентарь из об. 10 (выборка), отщепы — a, b, f, фрагменты ножевидных пластин — c–e, проколка — g, скребок — h

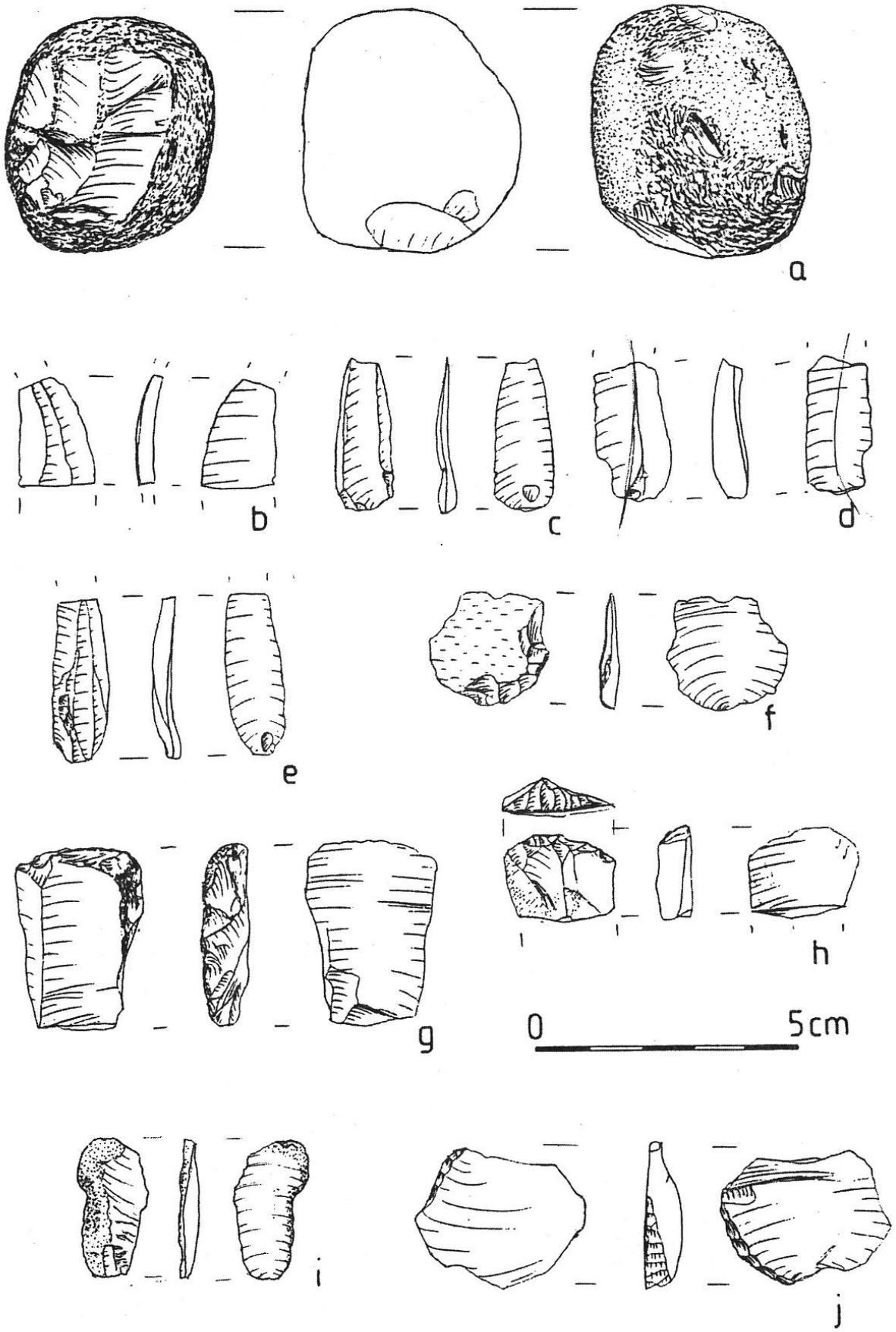

Tabl. XII. Inwentarz krzemienny z ob. 10A (wybór); tłuczek kulisty — a, fragm. wiórów — c, m d, e, odłupki — b, f, i, j, drapacze — g, h

Taf. XII. Silexfunde aus dem Objekt 10A. (Auswahl)

Табл. XII. Кремневый инвентарь из об. 10 А (выборка); шаровидный отбойник — a, фрагменты ножевидных пластин — c, d, e, отщепы — b, f, i, j, скребкн — g, h

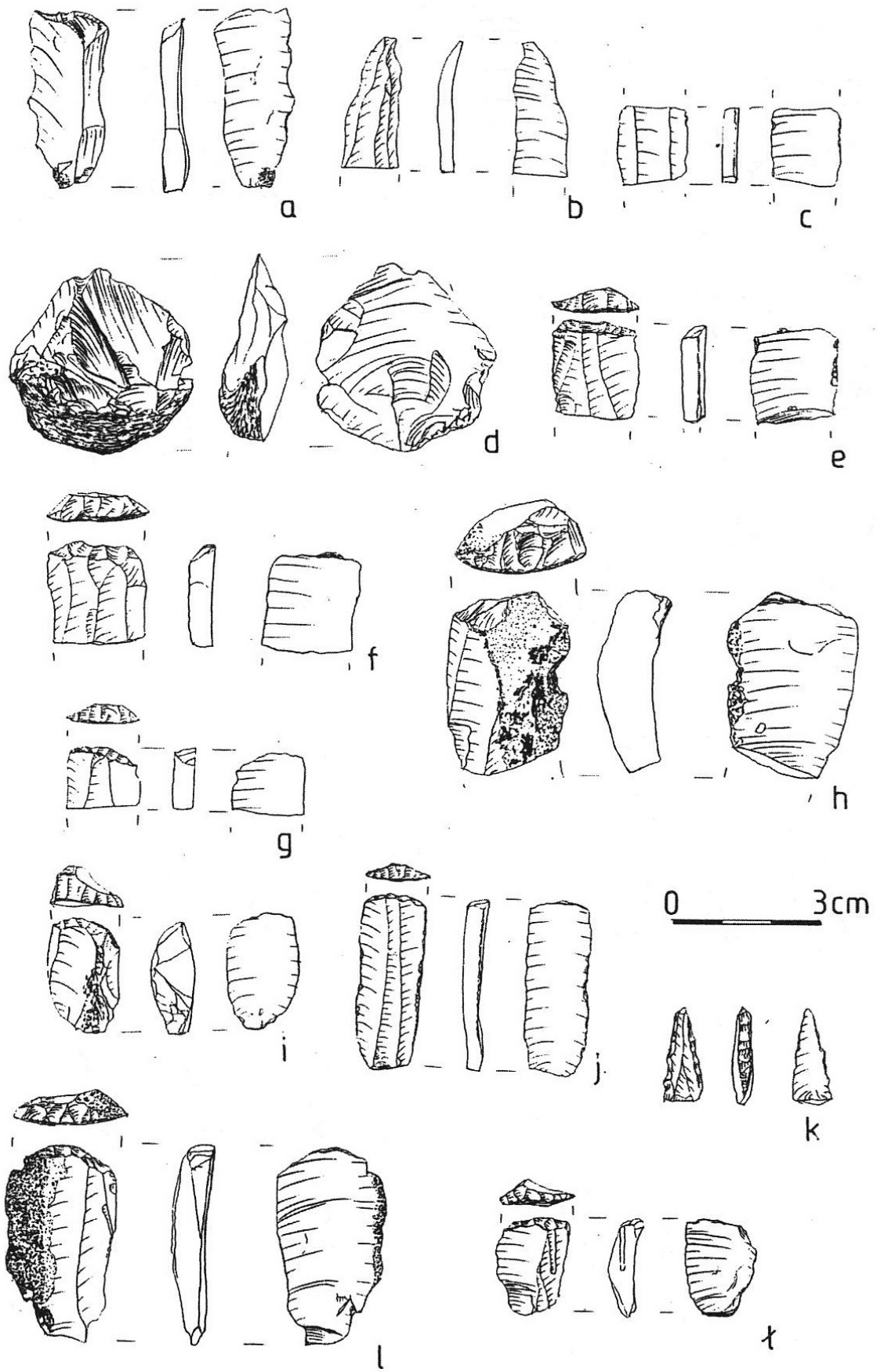

Tabl. XIII. Inwentarz krzemienny z ob. 10A' (wybór); odłupek — d, wióry — a–c, drapacze — e–j, l, ł, fragm. przekłuwacza — k

Taf. XIII. Silexfunde aus dem Objekt 10A'. (Auswahl)

Табл. XIII. Кремневый инвентарь из об. 10 А (выборка); отщеп — d, ножевидные пластины — a–c, скребкн — e–j, l, ł, фрагмент проколки — k

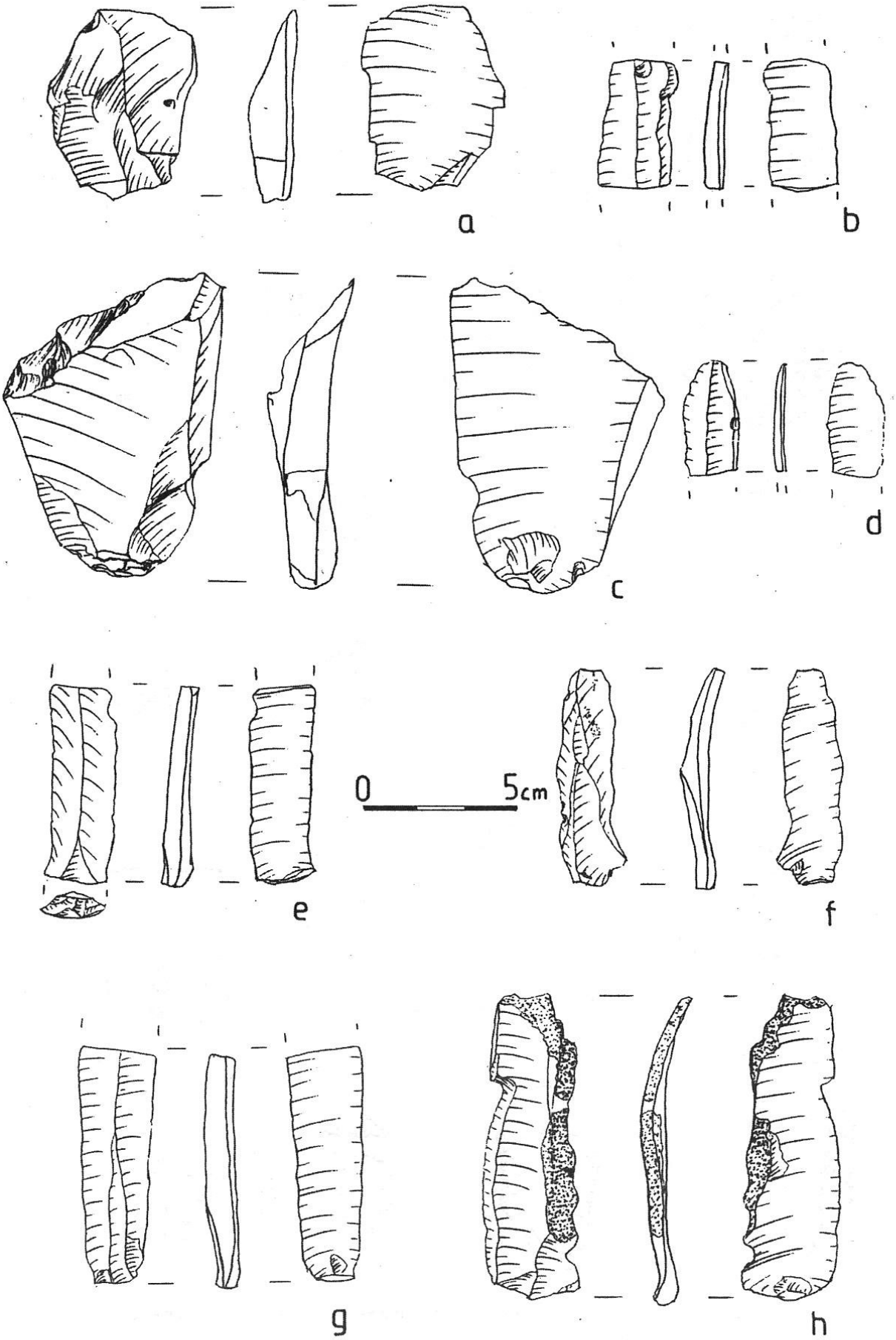

Tabl. XIV. Inwentarz krzemienny z ob. 10B, półsurowiec (wybór); odłupki — a, c, wióry — b, d—h
Taf. XIV. Silexfunde aus dem Objekt 10B. (Auswahl)
Табл. XIV. Кремневый инвентарь из об. 10 B, полуфабрикаты (выборка), отщепы — a, c, ножевидные пластины — b, d–h

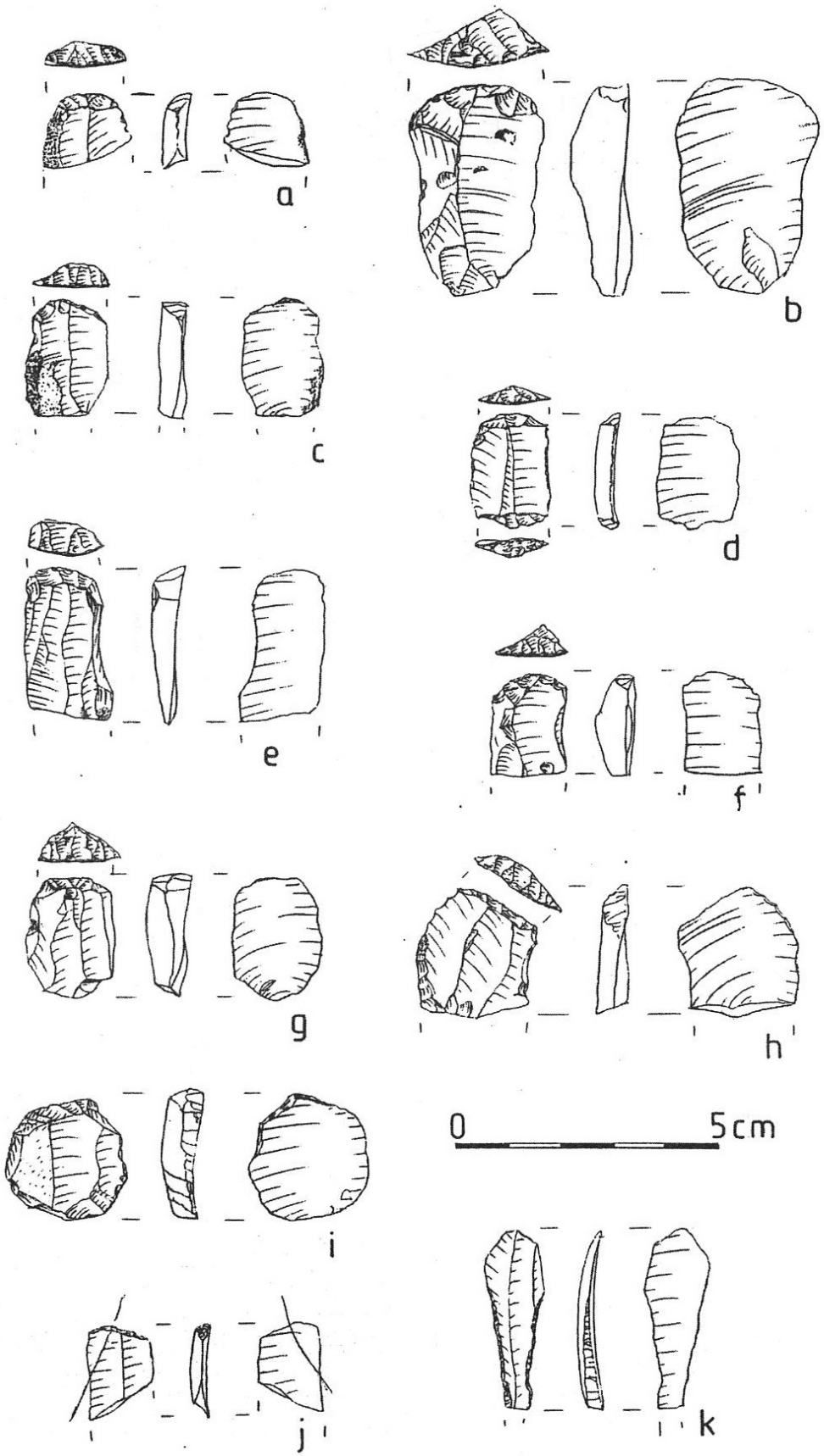

Tabl. XV. Narzędzia krzemienne z ob. 10B, (wybór): drapacze a–i, wkładka żniwna na półtylczaku — j, fragm. przekłuwacza — k
Taf. XV. Silexfunde aus dem Objekt 10B. (Auswahl)
Табл. XV. Кремневые орудия из об. 10 B (выборка): скребки — a–i, вкладыш серпа — j, фрагмент проколки — k

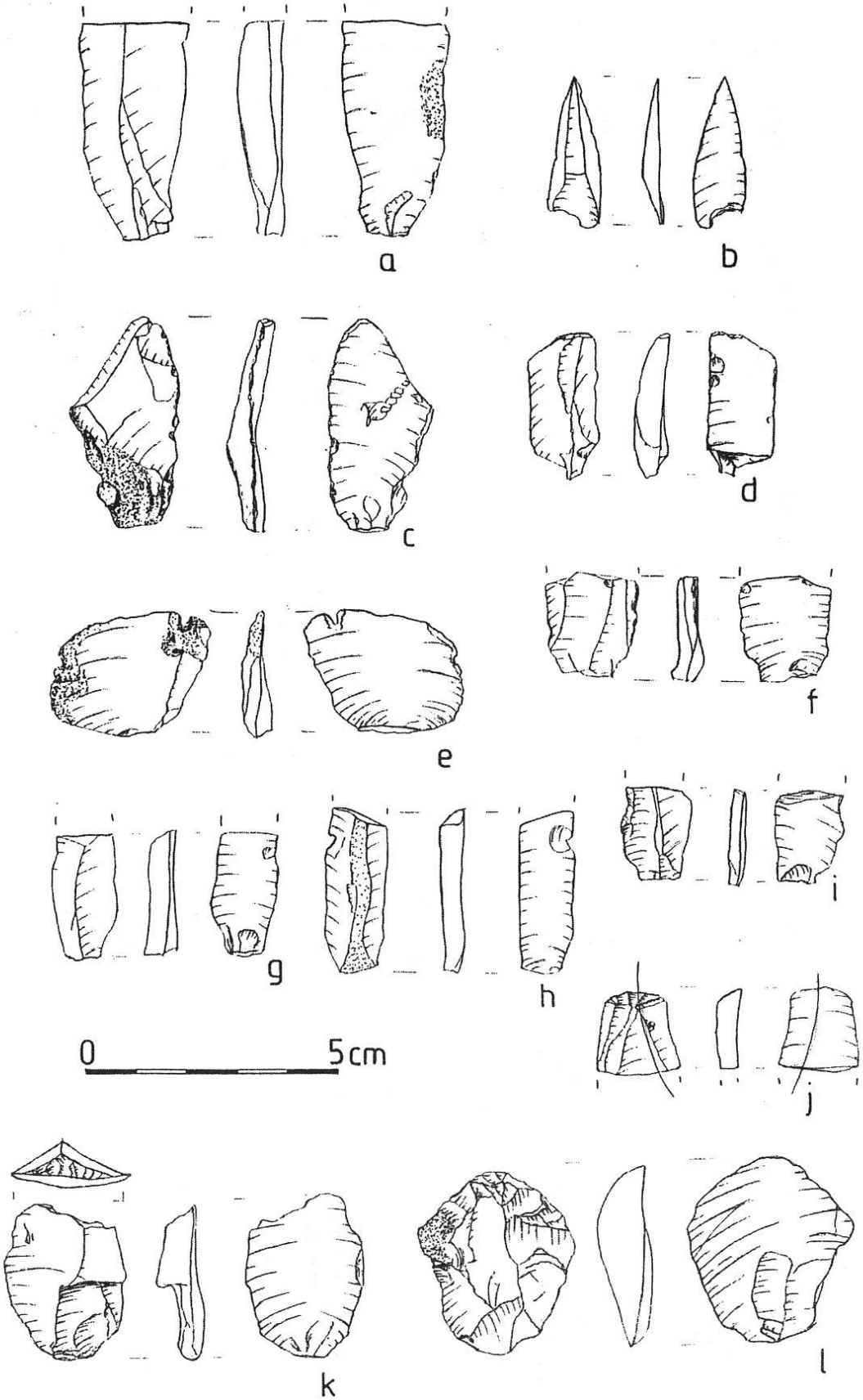

Tabl. XVI. Inwentarz krzemienny z odc. VIII (wybór), warstwa orna: fragm. wióra — a, d, odłupki — b, c; ob. 11 — odłupki — e, f, i, fragm. wiórów — g, h, drapacze — j–l

Taf. XVI. Silexfunde aus dem Sektor VIII. (Auswahl)

Табл. XVI. Кремневый инвентарь с участка VIII (выборка), пахотный слой: фрагмент ножевндной пластины — a, d, отщепы — b, c; об. 11 — отщепы — e, f, i, фрагменты ножевидных пластин — g, h, скребки — j–l

wierzchnię miał gładką barwy szaro-beżowej. Na powierzchni zdobiony był ornamentem rytym w postaci podłużnej linii i rozchodzących się od niej ukośnych, lekko falistych kresek. Jest to być może fragment plastyki figuralnej, niestety ze względu na stan zachowania niemożliwej do bliższego określenia.

Inwentarz krzemienny

Na stanowisku 2 w Gwoździcu w sezonie 1997 znaleziono 367 krzemieni. Większość, bo aż 324 pochodzi z obiektów. (największa ilość znaleziona została w jamie 10B — 151 szt.). Pozostałe pochodziły z warstwy ornej (43 egz.). Jest to inwentarz typowy dla KCWR. Najpowszechniejszym surowcem był krzemień jurajski podkrakowski. Spośród wszystkich znalezionych egzemplarzy największą liczebnie grupę stanowią półprodukty w postaci odłupków, wiórów i łusek. Znaczna ilość egzemplarzy korowych i częściowo korowych w większości wśród półproduktów ale też i wśród narzędzi świadczyć mogą o miejscowej produkcji krzemieniarskiej.
Znaleziono 200 odłupków, (część z nich to egzemplarze przepalone); 59 egzemplarzy było korowych lub częściowo korowych. Na niektórych okazach widoczne są ślady wielokierunkowych odbić pochodzące z rdzeni o zmienionej orientacji. W kilku przypadkach odłupki posiadały retusz. Kilka odłupków to okazy odbite z tłuczków, które być może wykorzystywane były wtórnie jako rdzenie. Drugą grupę stanowią wióry (64 egz.), w większości przypadków złamane, co świadczyć może o intencjonalności tego zjawiska. Wśród 49 okazów złamanych większość — to fragmenty z częścią piętkowo-sęczkową. Podobnie jak w przypadku odłupków niektóre wióry posiadały korę (15 fragmentów). Wióry pochodzą w większości z rdzeni jednopiętowych. Spośród 44 łusek — 7 okazów miało korę (niektóre w partii piętkowej), kilka — było przepalonych. Rdzenie w ilości tylko 4 egzemplarzy — reprezentowały okazy odłupkowe o zmiennej orientacji (tabl. X, a; XI, a). Jeden z nich używany był następnie jako tłuczek (tabl. X, a), 2 inne znacznie wyeksploatowane — miały formę szczątkową (tabl. XI, a).
Znaleziono 55 egzemplarzy narzędzi, co stanowi około 15% całości inwentarza. Wśród form narzędziowych dominowały drapacze (32 szt.) stanowiące 58% wszystkich narzędzi. Najpowszechniejsze były drapacze wykonane na odłupkach (tabl. XI, g, h, j; XIII, e, h, i, l, ł; tabl. XV, a–d, g, i), rzadziej na wiórach (tabl. XIII, j), spora część to okazy złamane (tabl. X, g; XII, h; XIII, e, f, g; XV, a, e, f). Drapiska w znalezionych okazach były z reguły półokrągłe, dość strome, przeważnie stanowiły najszerszą część narzędzia (tabl. XII, g, h; XII, h, l, ł; XV, b; XVI, l). Z innych okazów — wystąpił egzemplarz nietypowy o drapisku od strony sęczka (na stronie dolnej) (tabl. XII, j), jeden okaz krążkowaty (tabl. XV, i) i jeden podwójny (tabl. XV, d). Niektóre egzemplarze posiadały korę.
Drugą co do liczebności grupę narzędzi stanowiły sierpaki (13 egz.) wykonane z reguły na złamanych wiórach. Tylko w 2 przypadkach typowe dla wkładek wyświecenie żniwne wystąpiło na półtylczakach (tabl. XV, j), a w jednym na drapaczu (tabl. XVI, j).
Kolejną grupę narzędzi stanowiły przekłuwacze (4 egz.). Były to okazy dość zróżnicowane. Trzy okazy wykonane były na wiórach, przeważnie złamanych (tabl. IX, g; X, h; XV; k). Przepalony okaz z obiektu 8 posiadał krótkie, masywne żądło (tabl. IX, g), dwa pozostałe miały długie części pracujące, niestety nie zachowane w całości. W jednym przypadku przekłuwacz był dość nietypowy ze względu na to, że żądło znajdowało się w części piętkowo-sęczkowej (tabl. XV, k). Jeden egzemplarz wykonany był na odłupku — w zasadzie całe narzędzie składa się z dość krótkiego żądła (tabl. XIII, k).
Na złamanym wiórze wykonany został jedyny znaleziony wiertnik z retuszem zwrotnym z delikatnym, niezbyt długim żądłem (tabl. XI, g).
Ostatnim typem narzędzia, które wystąpiło w Gwoździcu był tłuczek. Znaleziono tylko 2 okazy — jeden tłuczek kulisty z kilkoma zaledwie śladami odbić (tabl. XII, a), drugi — wykonany na rdzeniu, który nie bardzo nadawał się do eksploatacji ze względu na znaczną dziurę po strzałce belemnita (tabl. X, a).

Zabytki kamienne

Znaleziska kamienne stanowią niewielki odsetek wśród zabytków ruchomych z Gwoździca.
Z obiektu 8 pochodzi zachowane w całości „kopyto szewskie". Jest to okaz dość niski, nieduży o długości około 12,5 cm (tabl. IX, f). Zachowany mniej więcej w połowie (bez ostrza) okaz takiego samego narzędzia znaleziony został w obiekcie 10B. Jak można wnioskować z fragmentu, egzemplarz ten był większy i masywniejszy od „kopyta" znalezionego w obiekcie 8. Fragment analogicznego narzędzia znaleziony został poza obiektami i pochodził ze „skupiska" skorup na odc. V. W obiekcie 10A i 10B znalezione zostały 3 odpryski kamienne ze śladami gładzenia, pochodzące z siekiery lub kopyta szewskiego. Wyraźne widoczne fragmenty gładzonej powierzchni przemawiają raczej za tym, że odpryski te powstały w wyniku użytkowania narzędzi, a nie podczas ich wytwarzania. Wszystkie opisane wyżej zabytki wykonane były z jednego rodzaju kamieni — (skały metamorficznej) o barwie zielonkawej (na gładzonych powierzchniach widać laminowanie). Być może był to surowiec sprowadzany z góry Wżar w Pieninach, gdzie znajdują się odkrywki andezytu[3].

Na podstawie wstępnej analizy materiału zabytkowego można stwierdzić, że ceramika na osadzie w Gwoździcu reprezentuje dwa style: zofipolski i nutowy. Nie stwierdzono jak do tej pory obecności cech najmłodszej fazy KCWR. Ustalenie przynależności chronologicznej obiektów na podstawie znalezionego w nich materiału napotyka na pewne trudności chociażby ze względu na to, że niektóre nie mogły być przebadane w całości (obiekty: 7, 10, 10A). W obiekcie 7 wystąpiła w zdecydowanej większości ceramika grubej roboty, nieliczne tylko fragmenty (przeważnie nie zdobione) pochodzi-

[3] Informacja ustna p. dr hab. Pawła Valde-Nowaka.

ły z naczyń delikatnych. Co prawda w materiale nie wystąpił żaden fragment z ornamentem nutowym, ale trudno na tej podstawie określać przynależność chronologiczną całego obiektu. Podobnie w przebadanym w całości obiekcie 8 większość materiału — to skorupy naczyń grubej roboty. Nieliczne delikatne pozbawione były zdobienia lub posiadały w niewielkim fragmencie zachowany ornament w postaci łukowatych linii ryty. Tylko jedno naczynie (tabl. III, a), którego ornament można w całości odtworzyć, zdobione było w stylu zofipolskim. Całość materiału z obiektu 8 odmładza niewielka część brzegu czarki (2 fragm.) zdobiona ornamentem nutowym (tabl. III, c). Nie można wykluczyć, że skorupy te znalazły się w jamie przypadkowo — wystąpiły bowiem w stropowej części obiektu, na głębokości 20–30 cm. W przypadku ceramiki z odc. V (skupisko skorup?) i obiektów od 10 do 11 można mówić o fazie nutowej.

Z przebadanych w sezonie 1997 obiektów — większość to różnego rodzaju jamy gospodarcze. Na odcinkach VII i VIII wystąpiło skupisko jam ułożonych mniej więcej w linii północ–południe. Około 2 metry na E od jam, równolegle do nich wystąpiły ślady trzech niewielkich, okrągłych zaciemnień — ślady po słupach? Być może cały układ stanowi część chaty słupowej z towarzyszącymi jej jamami. Dla rozstrzygnięcia tej kwestii wymagane jest przebadanie najbliższego terenu. Badania 1997 ze względu na wymienione we wstępie przyczyny miały dość ograniczony zasięg. Dotychczasowy stopień rozpoznania stanowiska nie pozwala określić jeszcze ani charakteru, ani układu osady. Jesienna orka prowadzona ciężkim sprzętem ujawniła dalsze niszczone obiekty. Stanowisko nr 2 w Gwoździcu ze względu na wartość naukową i postępujący proces niszczenia wymaga podjęcia dalszych badań wykopaliskowych.

Agnieszka Kukułka

Frühneolitische Siedlung von Gwoździce (Fundstelle 2), Gem. Zakliczyn. 2. Grabunskampagne

Zusammenfassung

Durch die 1997 durchgeführten Rettungsgrabubgen im Bereich der Frühneolitischen Siedlung gelang es, eine Fläche von 135 m² der zu erkennen. Die Sondage lagen im südwestlichen Teil der Siedlung. In diesem Bereich wurden 6 Objekte entdeckt, die (abgesehen von der Objekt 9) überwiegend als Gruben interpretierbar sind. Wegen der zahlreichen Störungen (Ackerbau) es fehlt an dieser Fundstelle an Kulturschicht. Die Gruben enthielten vor allem Verbrennungsschicht und Lehm. Im Bereich der Sektoren VII u. VIII wurden die Gruben in einer Nord–Süd orientierten Reihe gesetzt. Ca. 2 m südlich wurden 3 Pfostenlöcher (?) entdeckt. Höchstwahrscheinlich handelt es sich hier um einer Teil vom Pfostenhaus und der Abfallgruben. Aus den Gruben stammen zahlreiche Silex- und Keramikfunde. Das verwendte Tonmaterial ist überwiegend körnig, mit einem großen mineralischen und organischen Zusatz. Oft vertreten sind die Schüsseln und Näpfe. Das Inventar zeigt eine merkliche Überzahl der groben Keramik über die feine Scherben. Die ersten Formen sind häufig mit plastischen Knöpfen und Fingereindrücken verziert, dagegen weisen die feine Scherben vor allem die Strichverzierung auf. Den Silexfunden gehören vor allem die Halbfabrikate an. In der Gruppe der Werkzeuge vorherrschen die Silexeinschabern. Zu erwähnen sind auch die Fragmente von Steinäxte.

Die Analyse der Erdproben aus den Gruben zeigt die Anwesenhet der zahlreichen Überreste: *Triticum dicoccum, dicoccum vel monococcum, Polygonum L., Chenopodium L., Bromus sp., Malus sp., Ulmus L., Quercus sp.*

Die Besiedlung der Fundstelle ist für eine frühe Stufe der Linearbandkeramik-Kultur (sog. Zofipole-Stil) nachweisbar. Wegen der zahlreichen Störungen und der höhen wissenschaftlichen Wert dieses Fundplatzes sei es nötig, die ganze Fundstelle 2 von Gwoździec systematisch zu untersuchen.

Агнешка Кукулка

Второй полевой сезон на ранненеолитическом поселении в Гвозьдзьце, пам. 2, гм. Закличин

Резюме

В 1997 г. в ходе спасательных раскопок исследована площадь в 135 кв. м на поселении культуры линейно-ленточной керамики. Раскопы заложены в наивысшей точке местности, в, приблизительно, юго-западной части поселения. Выявлено 6 объектов, в которых (кроме об. 9) можно усматривать остатки ям разного рода. Не все зафиксированные объекты удалось исследовать полностью из-за недоступности межи. Все объекты были открыты непосредственно под пахотным слоем. По причине значительного

и постоянно прогрессирующего процесса эрозии почвы, на поверхности исследуемого поселения отсутствует культурный слой. Большинство из исследуемых ям содержало слои гари вместе с комками обмазки. На участках VII и VIII выступило скопление ям, расположенных прнблизительно по линии север-юг. В 2 м восточнее ям, аналогично расположены следы от 3 столбов? Возможно, следы этих объектов в совокупности составляют часть сооружения столбовой конструкции с сопутствующими ему мусорными ямами. Во всех объектах выявлен керамический и кремневый материал. Наибольшим количеством представлены фрагменты керамики грубой работы, выполненные из глины, содержащей примеси толченной скорлупы и сечки; украшенные иногда разного рода шишечками, ногтевыми вдавлениями и в одном случае, рельефным валнком с пальцевыми вдавлениями. Тонко-стенная керамика представлена тщательно изготовленными фрагментами серого или черного цвета, иногда украшенными углубленными линиями, разнообразно расположенными, и точками. Ассортимент сосудов из объектов — это, прежде всего, полусферические чашм и миски. Кремневый инвентарь представлен, главным образом, полуфабрикатами из отщепов и ножевидных пластмн. Вторую группу, по численности, составляют орудмя: в основном, скребки, а также несколько проколок, вкладыш серпа и отбойники. Средн вещевого материала обнаружены также предметы, изготовленные нз камня: I сохранившяйся целым экземпляр топорика в форме „сапожной колодки", фрагменты двух других образцов этого же типа и несколько отщепов (вероятно, также от этого типа орудий).

Из исследованных ям взяты ботанические пробы землм. Анализ проб выявил присутствие остатков пшеницы двузернянки, двузернянки или однозернянки, горца, лебеды, костра и яблок, вяза и дуба.

Из предварительного анализа вещевого материала следует, что мы имеем дело с культурой линейно-ленточной керамикм в ранних фазах ее развития (зофипольский стиль, нотная фаза). Степень изученности памятника пока не позволяет определить характер и планировку поселення. В ходе осенней вспашки, осуществляемой тяжелым оборудованием, в другой части памятника вновь выявлены объекты, продолжающиеся уничтожаться.

Памятннк 2 в Гвозьдзьце в виду его научной ценности и степени разрушения требует продления раскопочных работ.